

LUKE I LUČICE VELEBITSKOG PODGORJA
PREMA HRVATSKOJ VARIJANTI SENJSKOG PELJARA
IZ POČETKA XVII. STOLJEĆA

Prof. dr. sc. Mithad K o z l i č i ć

Prof. dr. sc. Josip F a r i č i ć

Doc. dr. sc. Sanda U g l e š i ć

*Odjel za povijest – Odjel za geografiju – Odjel za povijest
Sveučilište u Zadru, HR*

UDK: 656.61(497.5)(036)

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno: 11. IV. 2012.

U radu se analizira "Senjski peljar" nastao početkom XVII. stoljeća. Objavljuje se i raščlanjuje suvremena inačica izvornoga teksta. Radi se o posve izvornom plovidbenom priručniku kojim je obuhvaćeno velebitsko Podgorje od Senja do Dračevca, tj. Novskog ždrila. Taj je peljar najvjerojatnije nastao za potrebe senjskoga krajiškoga kapetana (kapetan primorskog dijela Vojne krajine). Slični tekstovi nastali prije "Senjskog peljara", uključujući i kartografsko gradivo, ni približno nemaju ovoliko luka i lučica koje su dulje ili kraće opisane s isticanjem kvaliteta bitnih pomorcu. Kasniji peljari i kartografsko gradivo XVII. i XVIII. stoljeća tek su ponešto bolji od ranijih, ali i dalje ni približno ne donose ono obilje raznolikih pomorsko-geografskih podataka kao "Senjski peljar". Preokret se događa nakon sustavne hidrografske i geodetske izmjere Jadranskog mora i hrvatskoga obalnog prostora tijekom prva dva desetljeća XIX. stoljeća. Peljari i kartografsko gradivo nastali na temelju tih i kasnijih izmjera tijekom XIX. i XX. st. imaju daleko više podataka nego "Senjski peljar", ali u njima nerijetko nije zabilježeno sve ono što se tada znalo, već se obavljala redukcija na najvažnije luke, lučice i druge za plovidbu važne geografske objekte. Uz prijepis "Senjskog peljara" daje se i preslika izvornog rukopisa.

Ključne riječi: "Senjski peljar", Velebitski kanal, velebitsko Podgorje, Senj, Novsko ždrilo, istočni Jadran, XVII. st.

UVOD

Peljari odnosno plovidbeni priručnici važan su izvor pomorskih, povijesnih i geografskih podataka na temelju kojih je moguće rekonstruirati stupanj spoznaja, ali i utvrditi značenje odgovarajućega navigacijskog bazena i pripadajućeg obalnog i otočnog prostora u društveno-gospodarskom sustavu neke regije. Stoga su takvi tekstovi, u korelaciji s kartografskim i različitim pisanim arhivskim gradivom te rezultatima terenskih istraživanja, nezaobilazni pri historiografskim i geografskim istraživanjima.

Na temelju dosadašnjih istraživanja peljara i pomorskih karata hrvatskoga jadranskog prostora moguće je, uz ostalo, utvrditi kako su mnogo ranije i sadržajem iscrpnije opisivani najvažniji dijelovi hrvatske obale, što je bilo sukladno potrebi da se pomorci upoznaju s osnovnim plovidbenim rutama i lukama, na temelju čega su u osnovnim crtama mogli planirati različite navigacijske zadaće. Budući da je tijekom prošlosti, kada nisu postojali precizni astronomski instrumenti niti su bile razvijene metode preciznoga utvrđivanja geografskog položaja i kursa plovidbe, osnovni oblik plovidbe bila terestrička navigacija, pomorci su trebali dobro poznavati prirodni i društveni okoliš u kojem su se kretali, opskrbljivali, trgovali i tražili zaklonište. Kvaliteta i kvantiteta tih spoznaja umnogome je utjecala na preciznost, sigurnost i brzinu plovidbe.

Na navedenim postavkama temelji se razmatranje plovidbenog priručnika iz prve polovine XVII. st. u kojem je opisan obalni dio velebitskog Podgorja od Senja do Dračevca, tj. Novskog ždrila. Hrvatska varijanta toga jezgrovitog peljara napisana je u Senju, tada vodećoj primorskoj utvrdi Vojne krajine.¹ S obzirom na mjesto podrijetla, taj se plovidbeni priručnik u ovom radu naziva *Senjski peljar*. Budući da, prema raspoloživom povijesnom gradivu, *Senjski peljar* nema uporišta u ranijim geografskim djelima ili peljarima (od *Peljara Rizo* iz 1490.² pa dalje), pa čak ni u putopisnoj literaturi, to znači da je posve izvoran. Peljar je sačuvan u sklopu spisa koji se datiraju u 1639. godinu, a prvi ga je kao povijesni izvor objavio R. Lopašić 1885. godine.³ Premda je nešto dorađenu njemačku inačicu tog teksta, koja se izvorno

1 A. M. GRÜNFELDER, 1999., 91 – 122; A. M. GRÜNFELDER, 2000., 358, 361; V. ROGLIĆ, 1953., 47 – 64.

2 K. KRETSCHMER, 1909., 500 – 501.

3 R. LOPAŠIĆ, 1885., dokument CXXXI., 211 – 213. Izvornik se čuva u bečkom Kriegsarchivu, s time da su mikrofilmski preslici ovog i više drugih dokumenata bitnih za hrvatsku povijest restitucijom prispjeli u zagrebački Hrvatski državni arhiv tijekom treće četvrtine XX. stoljeća. Ono čime se raspolagalo za ovaj rad publicirani je Lopašićev tekst, koji je uspoređen s tim

nalazi u djelu Martina Stiera nastalom između 1657. i 1660.⁴, nanovo objavio i Lj. Krmpotić 1997.⁵ *Senjski peljar* do sada, osim kraće pomorsko-geografske analize autora ovog članka,⁶ nitko nije cjelovito istražio.

Hrvatski izvornik *Senjskog peljara* s početka XVII. stoljeća zacijelo je nastao u senjskoj kapetanskoj kancelariji za potrebe spora velikog senjskog kapetana baruna J. A. Herbersteina⁷ s Frankopanima.⁸ Doradena inačica na njemačkom jeziku, koja je nastala najkasnije oko 1657., egzaktna je potvrda onodobne vrijednosti hrvatskog izvornika. Pritom treba imati u vidu da je M. Stier obišao cijeli taj obalni pojas, ali i područja u zaobalju,⁹ pa se osobno mogao osvjedočiti u kvalitetu čistopisa iz 1639. godine. Vjerojatno je to bio razlog da ga je dao prevesti (ili upotrijebiti postojeći prijevod ako je takav postojao u senjskoj kapetanskoj kancelariji),¹⁰ a zatim je, pri konačnoj redakciji, ponešto dodao i od vlastitih opažanja.

preslikom s mikrofilma. U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu dokument je u fondu Croatica, 1689., december, fasc. 5.; na izvorniku, pisanom relativno čitljivom latinicom, postoje pečati bečkog Kriegsarchiva (u donjem dijelu prednje strane lista) te dvostruka numeracija: u gornjem desnom kutu stranice su numerirane od 638 do 643, a u donjem desnom kutu numeracije su listova, i to samo njihovih prednjih stranica: 34 – 36. Dakle, dokument izvorno ima ukupno 6 stranica. Na njemu nema datacije, ali je ona logična jer se nastavlja na prethodni dokument s numeriranim stranicama 577 – 604, što je kod R. LOPAŠIĆA, 1885., dokument CXXXII., 213 – 224. Upravo se u tom dokumentu, 217 – 219, senjski kapetan Herberstein poziva na ovaj peljar, vjerojatno iz kakvog ranijeg izvornika prepisan u njegovoj kancelariji za potrebe argumentacije u citiranom odužem dokumentu (Herbersteinovo negiranje prava Frankopanima na posjedovanje obalnog poteza od Senja do Jablanca).

- 4 LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 126 – 128 (Krmpotićev hrvatski prijevod njemačke inačice). Stierovo je djelo kao manuskript očuvano u dva primjerka: Österreichische Nationalbibliothek Wien – Codex 8608; Generallandesarchiv Karlsruhe – HfK. Bd. XII.
- 5 LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 322 – 324. Tu je objavljen izvornik prema Lopašićevu izdanju, a uz njega i ponešto prilagođena varijanta suvremenom hrvatskom jeziku, te prijevod zadnjeg dijela koji je na njemačkom i latinskom.
- 6 M. KOZLIČIĆ – J. FARIČIĆ – S. UGLEŠIĆ, 2012., 45 – 71.
- 7 Lopašić ga donosi u popisu senjskih kapetana ističući da je tu čast obavljao 1635. – 1658. godine (R. LOPAŠIĆ, 1889., 469).
- 8 Još uvijek je mjerodavan V. KLAJIĆ, 1900., 1 – 20, osobito za taj spor 19 – 20. Vidjeti i literaturi u bilješki 1 ove studije.
- 9 Cjelinu onoga dijela Stierova djela koji se odnosi na hrvatska područja, vidjeti u LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 1 – 172, 285 – 322, 325 – 328.
- 10 Nedvojbeno je Herbersteinovo znanje hrvatskog jezika vrlo upitno, pa ako je već upotrijebio ovaj peljar u tom sporu, svakako je to učinio na temelju nekog njemačkog prijevoda. Uostalom, njegovo opširno očitovanje prema Beču i u tom sporu je na njemačkom – cfr. R. LOPAŠIĆ, 1889., dokument CXXXII., 213 – 224, osobito 217 – 219.

Sukladno činjenici da se radi o jedinstvenom i pomorsko-geografskim podacima bogatom djelu, u ovom se radu *Senjski peljar* po prvi put podrobnije znanstveno valorizira. Na temelju usporedbe s kasnijim peljarima i pomorskim kartama obavljena je temeljita raščlamba pojedinačnih podataka koji se nalaze u tom peljaru, a zatim se zaključno daje sveobuhvatan pogled na kvalitetu koju je realno nudio tadašnjim pomorcima. Pokušali su se utvrditi razlozi njegova nastanka te razgraničenje na opisanom obalnom pojasu. Za usporedbu, obavljena je raščlamba kasnijih istovrsnih i sličnih djela a zatim i komparativna analiza tih izvora sa *Senjskim peljarom*, kako bi se jasno ukazalo na činjenicu da sa *Senjskim peljarom* započinje razdoblje kontinuiranoga razvoja pomorsko-geografskih spoznaja o Velebitskom kanalu koje se nastavlja do danas.

TEMELJNA RAŠČLAMBA *SENJSKOG PELJARA* S POČETKA XVII. STOLJEĆA

1. Ubikacije te temeljna geografska i maritimna obilježja luka i lučica velebitskog Podgorja

Hrvatska varijanta *Senjskog peljara* kao specifičnoga opisa luka i lučica (uvala) od Senja do Dračevca iznad Novskog ždrila iz početka XVII. stoljeća godine ima tri dijela:

1. uvodni dio u kojem se pojašnjava što se u središnjem dijelu daje;
2. središnji dio od ukupno 67 točaka, gdje su geografskim redom – barem se tako učinilo zadnjom redakturom – jedna za drugom jezgrovito opisane maritimne značajke najvažnijih luka i lučica (uvala) toga akvatorija;
3. dodatak na njemačkom i djelomično na latinskom jeziku, koji općenito jest u vezi s prva dva dijela, ali ne i doslovno sadržajno, jer je to ponajprije ekskurs o ranijem stanju te obale, u biti crkvenoj jurisdikciji i podavanjima u vezi s njom.

Budući da središnji dio peljara zbog kasnijih dodataka drugih redaktora, ne uvijek dovoljno vještih, ipak nije pratio obalu doslovno geografskim slijedom od NW prema SE koji se mogao utvrditi uz pomoć raspoloživa kartografska gradiva, to ga je valjalo ispraviti na način da se tamo gdje izvornik inače daje arapski redni broj, prije njega u uglatim zgradama dade novi arapski redni broj, uz "premještanje" cjeline opisa uz izvorni broj, na ono mjesto gdje bi, prema sadašnjim spoznajama, stvarno geografski trebao pripadati. Na takav bi se način dobio stvarni slijed geografskih podataka.

Transliteracija:¹¹

Ovdje su popisane velike i male morske luke koje se nalaze na granici Presvijetloga Cara u Podgorju (*Podgoriu*),¹² počevši od Senja (*Segnia*)¹³ do utvrde Dračevac (*Fortice Draceuca*), gdje je granični međaš i granica Presvijetloga Cara prema Turskoj krajini (*Turskoj krajini*) i njihovoj granici, koju čine dva turska grada nazvana Obrovci (*obrouci*). Granica Presvijetloga Cara (proteže se) do vrha gore koja se zove Velebit (*uelebi*h),¹⁴ (a) daleko je od mora deset latinskih milja. Duž te granice ima drva za svaku potrebu.

- 11 Transliteraciju na suvremeni hrvatski jezik, uz najveći stupanj usuglašenosti s izvornikom, izvršila je Zlata Derossi, prof. Pritom se, jer tako daje izvornik, sve "porte" preinačilo u "luke". U bilješkama je istaknuto što od toga stvarno jest luka, a takvih je malo, a što je tek uvala. Pri ubiciranju dijela uvala, za terenskih obilazaka obale tog akvatorija, korisne informacije autorima su pružili Šime Knežević, prof., turistički poduzetnik iz Starigrad-Paklenice, te braća Ive i Srećko Barić, umirovljenici iz Barić Drage, obojica vrlo vitalni umirovljenici u osmom desetljeću života, i danas strastveni ribari. Svima njima autori i na ovom mjestu najsrdačnije zahvaljuju.
- 12 Pod Podgorjem se podrazumijeva Hrvatsko primorje koje se tradicionalno uzima od Opatije i Rijeke do Novskogoga ždrila. Ovdje je to tek dio te obale; preciznije, obalni potez Senj – Dračevac. Ta se obala u ono doba nalazila pod austrijskom vlašću te je bila dijelom Vojne krajine. V. KLAJČ, 1902., 5 – 6, bilježi sljedeće: "Podgorje ili Podgorska župa obuhvaćala je primorje i primorski obronak Velebita od Stinice, južno od Senja, pak do Obrovca i Zrmanje u današnjoj Dalmaciji."
- 13 G. MARIENI, 1830., 168, o Senju (*Segna*) donosi da mu je luka prilično mala, a smještena je između dva rta (plan luke imaju PK-08; PK-201-1951; PK-201-1976). Ima gatove i nasipe okomite na obalu. Ipak, ta je luka sasvim izložena vjetrovima iz NW, južni rt dovoljno je štiti od juga, ali od bure, koja je najstrašnija, nikako je ne štite ni obala, iako je prilično uzdignuta, niti obližnje planine. Naprotiv, njezina je snaga, posebno zimi, toliko jaka da su pomorci prisiljeni spustiti jarbole. Iako moraju biti opremljeni izuzetno jakim konopima, nije zajamčen boravak koji isključuje teške muke i opasnost. Stoga senjski brodovi (*bastimenti segnani*) rado provode zimu u Maloj Luci (*porto di Malaluka dell'isola di Veglia*, W Senj, NE Baška na Krku) na otoku Krku (*Veglia*). Događa se da je, dok u Senju bjesni bura, na udaljenosti tri ili četiri milje od obale more sasvim mirno ili puše neki drugi vjetar. Hrvatsko primorje zbog toga nema veoma posjećivanih luka, pa je tako i sa Senjom. Na ovom mjestu se put koji vodi od Rijeke (*Fiume*), udaljivši se ponešto od obale, dijeli na dva dijela; jedan se nastavlja prema Dalmaciji (*Dalmazia*), a drugi se, uvlačeći se u kopno, grana u Ugarsko Kraljevstvo (*regno dell'Ungheria*). Zahvaljujući njima, do Senja, među ostalim, lako stiže građevno drvo koje raste u prostranim šumama Hrvatske (*Croazia*), a iz Ugarske (*Ungheria*) velike količine duhana i pšenice. U gradiću ne nedostaje prostranih i opremljenih skladišta u koja se mogu odložiti proizvodi kojima se na veliko trguje. Putem Senjskih vrata (*Stretto di Segna* – vidjeti *Carta*, 1824., foglio 5.: *Bocca di Segna*; PK-201-1976: *Senjska vrata*, prolaz između SE dijela Krka i N dijela Prvića) brodovi vrlo brzo dođu do Kvarnerića (*canale del Quarnerolo*) odakle se usmjeruju na otvoreno more. Gradić je opremljen raznim potrepštinama koje su korisne pomorcima, obiluje i pitkom vodom, a opskrbljuje ih i živežnim namirnicama iako je okolica brdovita i neplodna. Latinsko ime gradića je *Senia*, a Nijemci ga zovu *Zeng*. Još je precizniji *Segelhandbuch*, 1893., 293 – 295, premda se u produžetku

[01.] 1. Počevši od Senja (*segnia*) prva je luka Spasovac (*sueti spas*),¹⁵ gdje je napušten samostan u kojemu su nekada prebivali fratri pustinjaci (*suettoga Paula Paruoga Eremitae*).¹⁶ Luka je dobra za male i veće brodove.¹⁷

[02.] 2. Luka Ujča (*Vijca*),¹⁸ gdje se love ribe, ali nije dobra za brodove, nego za drva.¹⁹

[03.] 3. Luka Vlaška (*Vlaska*)²⁰ dobra je za brodove i za lov ribe.²¹

[04.] 4. Dvije luke zovu se Grabova (*grabroue*),²² tamo se lovi riba.²³

daje tek sažetak svega što donosi: Senj se nalazi na kraju dugog kanjona Velebita s kojeg se u more ulijeva gorski potok. Ima 2838 stanovnika (podatci iz 1890.), sjedište je trgovačke komore, lučke kapetanije i više konzularnih vlasti. U njemu je parni mlin i tvornica jela od brašna. Obilno izvozi drvo. 1890. godine prometovalo je 784 plovila s 45.589 tona. Luku sa sjevera zatvara lukobran Ambroz, a sa jugozapada Art. Pristan ima brojne privezne bitve. Dubine brzo opadaju s 15 m na ulazu na 3 m blizu obale. U jugoistočnom dijelu luke sagrađeno je mulo uz koje je na čeonj strani dubina 7 m. Na vrhu lukobrana Ambroz podignuto je stalno svjetlo koje se vidi na 12 M; suprotno, crveno svjetlo je na lukobranu Artu vidljivo do 4 M. Dva zelena svjetla su na vrhu mula za pristajanje u unutrašnjoj luci, vidljiva jednu milju. Ta se lučka svjetla po snažnom nevremenu s burom ne mogu zapaliti. U luci je šest priveznih plutača za manje brodove, osiguranih lancima na kopnu; privezuje se četvervezom između plutača po uputama lučkog ureda. Privezna plutača za brodove srednje veličine nalazi se nešto unutar spojne crte lukobrana Ambros i Art s dubinom 14 m i osigurana je lancem za obalu. Veliki se brodovi po buri sidre na sidrištu zapadno od lukobrana Art i kapele sv. Marije; kada pušu drugi vjetrovi, to je sidrište nezaštićeno. Ovdje su podignute snažne privezne bitve, koje neizostavno treba iskoristiti. Bura u Senju puše zastrašujućom snagom, udarima orkanske snage, a iznenaduje i svojom neočekivanom pojavom. Iz tih razloga u svim okolnostima treba pokloniti najveću pozornost kvaliteti priveza. Bura iz kanjona nerijetko puše velikom snagom i u lijepom razdoblju godine, te će se na par milja sjeverno ili južno od Senja naići na tišine ili lagane povjetarce iz drugih smjerova. Budu li brodovi prisiljeni napustiti vanjska sidrišta, trebaju se usmjeriti na Senjska vrata i pronaći najbližu zaštitu pod SW obalom Krka ili u Supetarskoj drazi i Kamporskoj drazi na otoku Rabu. Izvan grada se vidi nedaleki ruševni kaštel Nehaj s kulama na kutovima na gorskom bilu visokom 85,3 m južno od grada, i to je najbolji orijentir na kopnu. Po olujnoj buri privezivanje u Senju vrlo je otežano i često neizvedivo. Nerijetko Senj potpuno obavija morska prašina (raspršene morske kapljice) koju podiže bura pa u tom slučaju ne treba ni uplovljavati u luku. Inače je Senj poštanska, telegrafska i parobrodsko postaja, a povezan je s hrvatsko-dalmatinskom državnom cestom. Malo brodogradilište i kovačnice lokalnog parobrodskog društva omogućuju popravak brodova. Svježe i suhe živežne namirnice mogu se nabaviti u priličnoj, a voda u željenoj količini, potom drvo za potpalu, ulje i kučina. U slučaju nužde iz parnog mlina mogu se dobiti manje količine dalmatinskog kamenog ugljena. Od Senja do Jablanca brojni kanjoni naglašavaju strmo pružanje obale. Gorsko bilo koje prati obalu uspinje se od Jablanca u goleme strme litice do vrha Kosa visokog 843 m. Male uvale na ovom dijelu obale obalnim plovilima nude dovoljno zakloništa, dok u potpunosti nedostaje sidrišta za veće brodove.

¹⁴ Planina Velebit se doista uz more proteže od Senja do Obrovca. Ispod Velebita je morski kanal koji se na današnjim kartama naziva *Podvelebitskim kanalom*, *Velebitskim kanalom* i *Planinskim*

[05.] 5. Sveti Juraj (*Suetti Iuraij*)²⁴ dobra je luka za male i velike brodove, te za lov ribe. U toj luci ima dobre slatke vode, koja nikad ne uzmanjka.²⁵ Tamo su samostan i crkva i nekoliko napuštenih zidanih kuća,²⁶ a ta je luka udaljena od Senja (*Segnia*) pet latinskih milja.²⁷

[06.] 6. Iza Svetog Jurja (*Suetoga Iuria*) slijedi luka Jablanova (*iablanouo*).²⁸ Nije dobra luka, nego samo za sječū drva.²⁹

kanalom, dok ga primjerice Coronelli jednostavno zove *Canale della Montagna* – Planinski kanal i *Canale della Morlacca* – Morlački (Vlaški) kanal (V. M. CORONELLI, 1688.). Slično čini G. MARIENI, 1830, 163 – 164: *Canal della Morlacca* ili *Canal della Montagna*, a obalu naziva hrvatskom – *costa della Croazia*. *Segelhandbuch*, 1893., 289, ima tek *Canal Morlacca*, koji je za njega dug 62 M.

15 *Uvala Spasovac*, 2,3 km SE Senj (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-2).

16 Pavlinski samostan u Spasovcu datira od 29. rujna 1364., kada o njemu imamo prvu povijesno posvjedočenu vijest. On je dio šireg djelovanja pavlina u Senju i neposrednoj okolici, čime je potvrđen gornji navod. Cfr. M. BOGOVIĆ, 1988., 109 – 120, posebno 110 – 112; A. GLAVIČIĆ, 1974., 49. O toj crkvi i redu Sv. Pavla Prvog Pustinjaka, *Šematizam*, 1975., 447 i 799.

17 G. MARIENI, 1830., 169, o toj lučici ima gotovo identično mišljenje. Kod njega je to uvala (*valle Spassaz*) koja je bolja od obližnje Vlaške (*valle Vlaska*), jer se u njoj brodovi mogu vezati u četvervez. *Segelhandbuch*, 1893., 295, još je precizniji. Za njega je uvala Spasovac (*Bucht Spassovac*), koja je 1,5 M SE od Senja, dobra za male brodove kojima nudi dobro zaštićen privez. Sidri se ispred jedine kuće što se izdaleka vidi u uvali, kod koje su četiri privezne bitve. Dubine su dosta velike, pa se stoga preporuča četvervez, i to najbolje s pramcem prema NE. *Priručnik*, 1930., 91, pored ostaloga ističe da uz južni rt ima bunar, ali mu voda nije najbolja. A. BOTRIĆ, 1952., 191 – 192, je sličan. Prema njemu, Spasovac je "dobro sidrište protiv bure za male brodove", a ako se treba vezati uz obalu, onda se i ovdje preporuča četvervez.

18 *Uvala Ujča*, 2,9 km SE Senj (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2).

19 Prema TK-418-2-2, susjedne Spasovac i Vlaška tek su nešto veće od ove uvale, ali ipak ni izvornik iz 1639. nema o njoj dobro mišljenje, premda se i u Ujči u more ulijeva povremeni potok s pitkom vodom. Kasniji peljari uopće je ne notiraju: G. MARIENI, 1830., 169; *Segelhandbuch*, 1893., 295 – 296; *Priručnik*, 1930., 91; A. BOTRIĆ, 1952., 91 – 92. Prema A. GLAVIČIĆ, 1974., 49, tu je kamp, a tako ima i TK-418-2-2.

20 *Uvala Vlaška*, 3,9 km SSE Senj (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-2).

21 G. MARIENI, 1830., 169, nema dobro mišljenje o toj lučici. A. BOTRIĆ, 1952., 191 – 192, uopće je ne notira, pa je to identičan stav. Suprotno, *Segelhandbuch*, 1893., 296: uvala Vlaška (*Bucht Vlaška*) 0,75 M južno je od uvale Spasovac; može poslužiti obalnim plovilima kao zaklon po buri; na obali uvale nalaze se kuće Planinkovac (*Häuser Planinkovac*). To odgovara geografskim podacima na TK-418-2-2. Sažetak tog teksta nudi *Priručnik*, 1930., 91, uz isticanje tunolova pored uvale, oko milju od južnog rta, u razdoblju travanj – studeni. Cfr. A. GLAVIČIĆ, 1974., 49 (Planinkovac).

[07.] 7. Luka Rača (*Raca*)³⁰ je za lov ribe i sječū drva.³¹

[08.] 8. Luka Źrnovnica (*zarnounica*),³² gdje se ribe love, s potokom slatke vode,³³ gdje je bilo mlinova, a i sada ih ima.³⁴

[09.] 9. Luka Duboka (*dumboka*)³⁵ dobra je za male i velike brodove.³⁶

[10.] 10. Luka Źdralova (*zdralouo*)³⁷ dobra je za male i velike brodove.³⁸

- 22 *Uvala Vela Grabova*, 5,3 km SSE Senj. Oko 0,2 km južno od ove uvale današnja je *Hidroelektrana Senj* (podrobno A. GLAVIČIĆ, 1974., 51). Sjevernije od ove uvale je *Uvala Kalić*, poviše koje je istoimeno naselje. Možda bi ona mogla biti ta druga manja *Uvala Grabova* (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2). Cfr. A. GLAVIČIĆ, 1974., 50 (Kalić).
- 23 Raspoloživi peljari ove dvije uvale uopće ne notiraju: G. MARIENI, 1830., 169; *Segelhandbuch*, 1893., 296; *Priručnik*, 1930., 91 – 95; A. BOTRIĆ, 1952., 192.
- 24 *Luka Sveti Juraj*, 7,2 km S Senj. Uz luku je istoimeno naselje (*Sv. Juraj*). Od Sv. Jurja vodi preko Velebita cesta u Liku. U Sv. Jurju i danas ima izvora pitke vode (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-2).
- 25 G. MARIENI, 1830., 169, također Sv. Juraj drži lukom (*Porto di S. Giorgio*). Međutim, za njega to nije ništa drugo već mali kanal koji ostaje između jednog otočića i obale istoimenog sela (*villaggio*). Na tom se mjestu trabakuli (*trabacolli*), budući da za veće brodove nije pogodna, smjeste između mula koji se s obale pružaju prema tom otočiću, a privezuju se u četvervez. Budući da je luka izložena sjevernjaku (*tramontana*) i sjeverozapadnjaku (*maestro*) koji bi mogli izazvati poteškoće, radi veće sigurnosti s te strane treba oboriti jedno sidro. Kroz južna vrata, koja su najuža i duboka samo osam stopa (oko 2,5 m), SW nosi nemirno more, a drugi vjetrovi ne uzrokuju nikakve smetnje. U selu nema ničega osim vode (*acqua*), a ni ona nije bolje kvalitete; okolica je planinska. *Segelhandbuch*, 1893., 296, još je jasniji. Za njega je neimenovani Marienijev otočić Zečjak (*Klippe Zečjak*), dok je na TK-418-2-2 to otočić Lisac. I tom austro-ugarskom peljaru to je luka (*Hafen S. Giorgio – S. Georgen*) udaljena od Senja 4 M, što je 7408 km, pa je podatak u narednoj bilješci tako potvrđen. No, u ono vrijeme to je već pristojna luka koju čini oko 70 m dugi bazen, a ne Marienijev kanal, s podzidanim pristanima i kratkim zaštitnim nasipom na sjeveru. U tom bazenu dubine opadaju sa 6 m na ulazu na 4 m blizu obale; zbog vrlo skućenog prostora tu se mogu četvervezom privezati samo manji brodovi. Ipak se može usidriti i ispred luke na pouzdanom pjeskovitom dnu; 1-2 kb NW od vrha nasipa ima mjesta čak i za pojedine brodove srednje veličine. Oni se mogu sidriti i ispred luke na pjeskovitu dnu, ali i u luci, uz priveznu plutaču (*Vertäuboje*), osiguranu lancem za obalu. Kako je na tom položaju dubina do 18 m, sigurnost takvih brodova je zajamčena. Ipak, i ovdje se spominju vjetrovi, ali ne sjevernjak, već izrijekom bura (*Bora*), te vjetrovi iz IV. kvadranta (*4. Quadranten*), pri čemu se pretežno misli na NW vjetar, uz napomenu da mu se valovi osjećaju i u tom lučkom bazenu. Źitelji Sv. Jurja bave se izvozom drva, a tu se može nabaviti dio svježih živežnih namirnica, te pitka voda iz bunara koji presuši u suhom razdoblju godine. *Priručnik*, 1930., 95, ima i plan te luke (Skica br. 24, str. 93) te, ponavljajući jezgro prethodnih podataka, od novina ističe tunolov od travnja do studenog. Analogne informacije ima i A. BOTRIĆ, 1952., 192.

[11.] 11. Luka Lukovo (*malla luka*)³⁹ dobra je za male i velike brodove i za lov ribe.⁴⁰ U njoj je i dobra voda koja se zove Jurjev potok (*Giarnae*).⁴¹ Ta je luka udaljena od Svetoga Jurja (*Suetoga Iurija*) pet latinskih milja.⁴²

[12.] 12. Luka Vlaška (*ulaska*)⁴³ dobra je za male i velike brodove i za lov ribe.⁴⁴

[13.] 13. Luka Anžina (*annina*),⁴⁵ gdje se lovi riba i sijeku drva.⁴⁶

[14.] 14. Luka Biluća (*Biluchia*)⁴⁷ dobra je za male i velike brodove i za lov ribe, i tamo teče dobra slatka voda.⁴⁸

26 U Sv. Jurju benediktinci su izgradili svoj samostan posvećen sv. Jurju oko 1170. godine, pa je taj hagonim podario ime i naselju. Dakako, samostan je imao i svoju crkvu, pa to u cjelini potvrđuje gornji navod uz napomenu da su naselje, ali i samostan s crkvom bili bitno ugroženi nakon 1525., kad su Osmanlije zauzeli, zapalili i razorili Karlobag, čime im je bio otvoren put za daljnja osvajanja put sjevera. To se nedvojbeno i dogodilo, pa je u narednim desetljećima domaći živalj potražio spas u Senju, premda ni taj grad tada nije imao najbolju obranu, te u okolnim mjestima. Kako situacija ni početkom XVII. stoljeća još uvijek nije bila ništa bolja, ovaj peljar s pravom spominje "nekoliko napuštenih zidanih kuća". Cfr. S. PAVIČIĆ, 1966., 322 – 326; A. GLAVIČIĆ, 1974., 52 – 56.

27 Udaljenost Senj – Sv. Juraj iznosi 7,6 km, pa imamo: 7,6 km : 5 = 1,52 km, što je dobar podatak s obzirom na stvarnu dužinu milje koju rabi ovaj povijesni izvor.

28 *Uvala Jablanova*, 7,6 km S Senj (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2). Cfr. A. GLAVIČIĆ, 1974., 55 – 56.

29 Ne notira je niti jedan peljar 19. i 20. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

30 Lučice takva imena više nema na TK-418-2-2, ali ima oronim Rača SE 2,2 km Sv. Juraj. NW od tog oronima, prema *Atlas*, 2004., 40, istaknut je auto-kamp Rača, 7,7 km S Senj, smješten na dnu uvale Jablanova iz točke 6. ovog peljara. Vjerojatno se u toj uvali (Jablanova), jer je blizu Sv. Jurja, turistički kamperski potencijal više razvio, pa se prema ovom opisu tu prenijelo staro ime (Rača). Ono što ima TK-418-2-2 jest nešto južnija bezimena uvala, 0,5 km južnije od sadašnjeg kampa Rača, pa je najvjerojatnije to nekadašnja uvala Rača. Kamp i kvalitete Rače notira A. GLAVIČIĆ, 1974., 57. Naselje Rača ima PK-08.

31 Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

32 *Uvala Malin* naziv je vale ispred naselja *Žrnovnica*, 9,8 km S Senj (2,7 km S Sv. Juraj). U *Žrnovnici* je kratki potok s pitkom vodom (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2). Na PK-08 naselje je *Žrnovnica*, a uvala se naziva *Molini*.

33 A. GLAVIČIĆ, 1974., 57 – 58, za *Žrnovnicu* ističe da je to zaselak do kojeg vodi odvojak od *Jadranske magistrale*, te predstavlja "malu zelenu oazu". Kroz kamp "nećujno protječe rječica duga jedva 200 m". To je, prema njegovu uvidu, "podzemni rukavac ličke rijeke Gacke". Stoga su tu od najranijeg vremena bili "mlinovi čiji su kameni žrnjevi mljeli žito pa odatle i naziv zaljevu i zaseoku – *Žrnovnica*. Uz mlinove su bile uređene stūpe i badnjine u kojima se stupalo i ispiralo domaće vuneno sukno".

34 Vidjeti prethodnu bilješku. G. MARIENI, 1830., 169, *Žrnovnicu* naziva uvalom *Mlini* (*valle de Molini*), što je identično po značenju. Od Sv. Jurja prema SE udaljena je 1,5 milju. Uvala je, doduše, izložena sjevernim i sjeverozapadnim vjetrovima, ali je ipak izvrsno zaklonište od bure.

[15.] 21. Luka Pećica (*Pechia mala i uelika*)⁴⁹ dobra je za brodove svake vrste.⁵⁰

[16.] 15. Luka Klada (*klada*)⁵¹ dobra je za velike i male brodove i za lov ribe i za drva. U njoj su dobre dvije vode.⁵²

[17.] 16. Luka Vukotić (*Vukolichia*)⁵³ dobra je za brodove i za drva.⁵⁴

[18.] 20. Luka Grbačka (*grabroua*)⁵⁵ dobra je za brodove i za drva.⁵⁶

Može primiti samo trabakule. U dnu uvale nalaze se mlinovi (*mulini*) po kojima je dobila ime. Sličan je *Segelhandbuch*, 1893., 296, *Bucht Molini*. Uz mlinove ističe i potok, očevidno u funkciji izvorišta pitke vode. *Priručnik*, 1930., 95 – 97, također ovu uvalu zove *Draga Mlini*. Na skici 25. (str. 97) nije vidljiv vodotok potoka, ali se u tekstu izrijekom spominje uz konstataciju kako taj mlinski potok teče na tri strane.

35 *Uvala Duboka*, 2,3 km S Sv. Juraj. U dnu te uvale je istoimeno naselje. Između naselja Žrnovnice i Duboke je poluotok Punta (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2). Prema A. GLAVIČIĆ, 1974., 58, Duboka je "duboki morski zaljev gdje također izvire podzemne vode i gdje su do konca XIX. st. stajali mlinovi". Naziv *Dumboka* za uvalu i naselje ima PK-08.

36 Prema G. MARIENI, 1830., 169 – 170, *valle Dumbocca*, može primiti samo trabakule. *Segelhandbuch*, 1893., 297, *Bucht Duboka*, precizniji je utoliko što ističe potrebu četveroveza, a donosi i podatak kako se u uvalu ulijeva potok koji obiluje pitkom vodom. *Priručnik*, 1930., 99 – 101, u cjelini potvrđuje prethodne navode, istodobno donoseći i plan te uvale (skica 26.). Naziva je *Draga Dumboka*.

37 *Uvala Ždralova*, 5,1 km SSW Sv. Juraj. Prije nje je *Uvala Crnika* (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-2). *Ždralovu*, ali samo kao uvalu, ima PK-08.

38 G. MARIENI, 1830., 169 – 170, za *valle Sdralava* ističe kako može primiti i pelige koji tu mogu imati dobar zaklon ukoliko ne pušu W, NW i N vjetrovi. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 297, *Bucht Ždralova*; *Priručnik*, 1930., 99, spominje i vrulju 5-10 m daleko od obalne crte, ali je ta voda "nešto bočata".

39 Vjerojatno *luka Lukovo*, SSW Sv. Juraj, ispred istoimenog naselja. To je prostrana lučica s izvorom pitke vode. Iz Lukova vodi cesta prema *Jadranskoj magistrali* (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-4). Kako je ova lučica, što je vidljivo iz nastavka teksta, bitni orijentir jer se za nju daje rastojanje od Sv. Jurja, to je dopunski razlog da se pomišlja na ovakvu identifikaciju. K tome, na TK-418-2-4, sa sjeverne strane puta koji povezuje Lukovo i *Jadransku magistralu*, ima toponim Mala draga, što je možda praostatak starijeg naziva (*malla luka*). Na PK-08 doslovno je *Haf. Lukovo*, a naselje je samo *Lukovo*.

40 G. MARIENI, 1830., 170, za Lukovo (*porto di Lukovo*) ističe da je to prostrana luka u kojoj privez mogu naći i brigantini. No, posade manjih i većih brodova ne trebaju se nadati da će se u Lukovu naći bilo kakve vrste pomoći; nedostaje čak i pitke vode. Po nju pomorci idu na izvor koji se nalazi pri obali, od luke daleko milju u pravcu sjevera. U blizini izvora zamjećuje se bijela mrlja, a obala je okomita, no ipak, ukoliko bi se netko pobojavao da ga ne će moći pronaći, može zatražiti pomoć mještana. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 297, *Hafen Lukovo*, osim podatka da na južnoj

[19.] 17. Napuštena utvrda zove se Starigrad (*Starigrad*).⁵⁷ Pod njom su dvije luke dobre za male i velike brodove, a u lukama je dobra voda.⁵⁸ Od Lukova (*lukoga*) udaljene su pet talijanskih milja.⁵⁹

[20.] 18. Luka Vela Ivanča (*iuanca*)⁶⁰ dobra je za velike i male brodove i u njoj je dobra voda.⁶¹

[21.] 22. Luka Vlaka (*noua ulaka*)⁶² dobra je za brodove i za drva.⁶³

obali te luke postoje dva para ljestava za lov na tune. *Priručnik*, 1930., 97 – 99, notira da se voda može dobiti jedino iz triju općinskih "cisterni" – vidljive su i na skici 27. koja prati taj tekst. Vrlo opširno o Lukovu donosi A. GLAVIČIĆ, 1974., 58 – 59, ističući da ima crkvu sv. Luke po kojoj je i nazvano to naselje.

- 41 LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 126, ima *Georgbach*, pa to s pravom prevodi kao Jurjev potok. Gore je očevidno pisarska iskvarenica nastala od *Giacomo*. U LJ. KRMPOTIĆ, 1997.b, 126, to je "einen Bach namens Ge(o)rgmach".
- 42 Sv. Juraj – Lukovo iznosi 8,3 km, pa je $8,3 \text{ km} : 5 = 1,66 \text{ km}$, što znači da bi latinska milja iz teksta bila duga 1,66 km, što za sustav tadašnjeg mjerenja nije prevelika pogriješka. Naime, računamo li, zaokruženo, da je ta milja duga 1,5 km, ova bi razdaljina bila $1,5 \text{ km} \times 5 = 7,5 \text{ km}$.
- 43 *Uvala Vlaška*, 5,5 km N Starigrad, te 0,9 km SSW Lukovo (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-4). Na PK-08 izrijekom *Vlaška*.
- 44 Ovu uvalu (*valle Vlaska*) G. MARIENI, 1830., 170, tek spominje, bez osobita opisa. Njezina okolica još je u to vrijeme bila šumovita i dijelom neprohodna. *Segelhandbuch*, 1893., 297, *Bucht Vlaška*, donosi kako mala plovila tu mogu naći zaštitu po buri i jugu. Analogno *Priručnik*, 1930., 103, *Draga Vlaška*.
- 45 *Uvala Anžina*, 1,2 km SSE Lukovo, 5 km N Starigrad (TK-418-2-4). U *Atlas*, 2004., 40, ima *Ažič-lokva*, hidronim i naselje, 1,9 km istočno od ove uvale koju bilježi jedino topografska karta. Zato je ima PK-08, ali pod imenom *Ausina*.
- 46 *Priručnik*, 1930., 103, *Draga Avšina*, jezgrovito priopćava da je otvorena prema NW, ali je inače dobro zaštićena. Manji i srednji brodovi vežu se u četverovez.
- 47 *Uvala Biluća*, 4,2 km N Starigrad. Ima i istoimeno naselje (*Biluća*). U dnu uvale postoje izvori pitke vode (*Atlas*, 2004., 40; TK-418-2-4). Na PK-08 to je *Biljuća*, uvala i naselje.
- 48 *Priručnik*, 1930., 103, *Dražica Biljuća*. Tu je kratka opaska: mogla bi se upotrijebiti kao sidrište, ali se ne preporuča zbog velikih dubina. Uz uvalu je omanje naselje.
- 49 Nisu zabilježene na današnjim topografskim, pomorskim ili geografskim kartama, barem na način i redosljedom kako daje ovaj izvor. No, postoji uvala *Pećica*, a poviše nje još uža *Salpina*, pri čemu je *Pećica* šira i prostranija, te odgovara gornjem opisu. Nalazi se 3,1 km N od Starigrada (*Atlas*, 2004., 40; PK-201-1951; TK-418-2-4).
- 50 Ne notira je niti jedan peljar 19. i 20. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.
- 51 *Uvala Klada* ili *Vela draga*, 1,9 km N Starigrad. Nalazi se ispred naselja *Donja Klada*. Ima izvor pitke vode (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-4). Cfr. A. GLAVIČIĆ, 1974., 59.

[22.] 19. Luka Vrulja (*Vriena*)⁶⁴ dobra je za brodove, lov ribe i sječú drva.⁶⁵

[23.] 23. Dvije luke, koje se zovu Stinica (*Stenica*).⁶⁶ Dobre su luke i imaju dobru vodu.⁶⁷

[24.] 24. Luka Biškupnica (*Biscupnica*)⁶⁸ dobra je za sidrenje brodova u njoj.⁶⁹

[25.] 25. Utvrda koja se zove Jablanac (*Iablanac*);⁷⁰ pod njom je dobra luka.⁷¹ Od Starigrada (*Starigrada*) do Jablanca (*Iablanca*) ima pet talijanskih milja.⁷²

52 Slično Vlaškoj i Klada (*valle Klada*) u G. MARIENI, 1830., 170 – 171, nema osobita značenja. I ovdje je okolica šumovita i dijelom neprohodna. Ipak, ističe da je uvala nazvana po obližnjem malom selu (*villaggio*), te se ne može držati sasvim sigurnim boravištem budući da je izložena NW, W i SW vjetrovima. Nije zaštićena ni od bure koja se razjaruje iz jednog klanca s Velebita (*Velebich*). No, u malom zaljevu u blizini samog sela poneki mali brod se, ukoliko nema boljeg rješenja, može od nje zakloniti ako se sidro baci s vanjske strane i privezujući jedan konop na SE, a jedan na NE. U selu nema ničega osim nešto malo pitke vode. *Segelhandbuch*, 1893., 297, *Bucht Klada*, uz prethodno ističe da se u Donjoj Kladi nalaze slabo izdašni izvori dobre vode. Slično *Priručnik*, 1930., 103.

53 *Uvala Vukotić*, 1,1 km N Starigrad (PK-08; TK-418-2-4). Ove uvale nema *Atlas*, 2004., 40.

54 Prema *Segelhandbuch*, 1893., 298, *Bucht Vukotić*, samo u slučaju nužde koriste manja plovila kao zaklonište od bure. Slično *Priručnik*, 1930., 107, *Dražica Vukotić*.

55 Nema ni ove uvale na današnjim kartama, barem ne na onom mjestu kako bi to bilo prema ovom izvoru. Najvjerojatnije treba pomišljati na uvalu Grbačka, 0,5 km N Starigrad (PK-08; TK-418-2-4), ne samo po imenu koje je jako slično već i po činjenici da je dosta prostrana, pa je stoga nedvojbeno zasluživala mjesto u ovom izvoru, jedino što se u orijentaciji pogriješilo: ona nije nakon Starigrada, već poviše njege (*Atlas*, 2004., 40, *Grbačka*; PK-201-1951, *Grbačka*).

56 Prema *Segelhandbuch*, 1893., 298, *Bucht Grbačka*, samo u slučaju nužde koriste manja plovila kao zaklonište od bure.

57 *Starigrad*, 21,3 km S Senj. Ima vode, a pod *Fortiza pusta* možda se misli na oronim *Gradina* sa 106 metara nadmorske visine. I tu ima izvor pitke vode (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-4). U Starigradu kod Senja doista je bila utvrda "izgrađena na visokom položaju iznad mora između dvije dobre luke u kojima se nalazi pitka voda" – bilježi Pavičić. Naselje s tom utvrdom vjerojatno je iz IX. ili X. stoljeća. I ovdje su osmanske navale rezultirale napuštanjem naselja nakon 1525., što će potrajati dugo, a to se potvrđuje i ovim peljarom (*napuštena utvrda*). Novo naseljavanje slijedi tek krajem prve polovine XVII. stoljeća. Detaljno S. PAVIČIĆ, 1966., 332 – 336; A. GLAVIČIĆ, 1974., 60. Iz tog starijeg vremena je i crkva sv. Jakova – *Jadran*, 1971., 75.

58 Prema G. MARIENI, 1830., 171, Starigrad je smješten milju SE od uvale Klada. Dakako, on je luka (*porto di Starigrad*). U biti, to je manji polukružni zaljev okrenut prema zapadu, čije je selo – koje također ne može pružiti nikakvu vrstu pomoći, a i pitke je vode veoma malo – smješteno nasuprot ulazu. Luka može primiti male trabakule koji će baciti sidro po sredini, a na kopnu privezati dva konopa: jedan na sjeveru, a drugi na istoku. Za *Segelhandbuch*, 1893., 298, Starigrad je tek uvala (*Bucht Starigrad*) te, slično Marieniju, dosta dobro zaštićeno sidrište od bure i juga za

[26.] 26. Luka Zavrtnica (*zauratnica*),⁷³ za njom druga luka Burnjača (*Burnij bok*),⁷⁴ a treća luka Vranjak (*uragnak*)⁷⁵ dobre su luke za brodove i za lov ribe, imaju dobre vode,⁷⁶ udaljene su od Jablanca (*iablanca*) pet talijanskih milja.⁷⁷

[27.] 27. Luka Badnjina (*konoba*)⁷⁸ dobra je za brodove.⁷⁹

[28.] 28. Luka Bačvica (*bacuica*)⁸⁰ dobra je za brodove i ima dobru vodu.⁸¹

[29.] 29. Luka Vrulja (*ricice*)⁸² dobra je za brodove i ima dobru vodu.⁸³

manja plovila. Naseljeni dio je Donji Starigrad (*Ort Dolnji Starigrad*), koji s kapelom i župnim dvorom može biti dobar orijentir tijekom uplovljenja, ali to mjestašce ipak skoro ništa ne nudi u smislu hrane i pitke vode. Analogno *Priručnik*, 1930., 105 – 109, uz skicu 28., *Starigrad, luka*. Za vodu se spominju općinske "cisterne", ali im je kapacitet nizak, te jedva pokrivaju potrebe lokalnog življa. Ako je Starigrad prva luka, onda je ta druga luka najvjerojatnije Dražica, plitka uvalica oko 200 m SSW od starigradske luke – TK-418-2-4.

- ⁵⁹ Razdaljina Lukovo – Starigrad stvarno iznosi 7,4 km (*Atlas*, 2004., 40) mjeri li se onako kako bi se doista i plovilo, jer kod uplovljenja u Lukovo treba sa sjeverne strane oploviti rt Malta. To znači da je 7,4 km : 5 = 1,48 km, što je stvarni iznos jedne rimske milje. No, ovdje je to talijanska milja, a kod rastojanja Sv. Juraj – Lukovo bila je latinska, tj. rimska. Istovremeno, gornji navod izravno potvrđuje da je naziv *Malla luka* iz točke 11. isto što i *Lukogo* iz ove točke, te da se oboje odnosi na *Lukovo*.
- ⁶⁰ *Uvala Vela Ivanča*, 1,6 km S Starigrad (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-4). Naselje Ivanča je uz današnju *Jadransku magistralu*.
- ⁶¹ G. MARIENI, 1830., 171, spominje dvije Ivanče kao uvale (*valle*): *Velika Ivancia* i *Mala Ivancia*. U obje se mogu smjestiti jedino mali trabakuli (*piccoli trabaccoli*), a manje-više zaštićene su od sjevernih vjetrova, ali ne i bure. Naravno, kao i kod prethodnih uvala, preporuča se privez konopom uz obalu te osiguranje sidrom. Vjerojatno se svaki put misli na privez krme konopom, a obaranje sidra po pramcu jer je u slučaju bure tako najlakše isploviti. *Segelhandbuch*, 1893., 298, spominje samo Velu Ivanču (*Bucht Velika Ivanča*) s analognim kvalitetama. Tako i *Priručnik*, 1930., 109, *Draga Ivanča Velika*. Povremeni potok vidi se na TK-418-2-4 koji teče kroz prilično dug kanjon s Velebita (izvor na oko 500 m nadmorske visine). Vrlo je moguće, s obzirom na tu činjenicu, da je to nekad bio izdašniji i stalniji vodotok pitke vode.
- ⁶² Iznova poremećen stvarni geografski redosljed od NW prema SE. U realnosti to je *Uvala Vlaka*, 3 km N Stinica. Naselje Vlaka je uz *Jadransku magistralu* (*Atlas*, 2004., 40; PK-201-1951; TK-418-4-2).
- ⁶³ G. MARIENI, 1830., 171, ovu uvalu (*valle Vlaka*) cijeni analogno kao obje Ivanče, pa vidi bilješku uz te uvale.
- ⁶⁴ Uvalu ovakva imena nemaju moderne karte. Moguće je da je ovo danas Vrulja oko 1,5 km sjeverno od Stinice. Već današnji naziv upućuje na taj zaključak, a još više okolni hidronimi Bunarac (sada oronim visine 176 m) i Živi Bunari (danas naselje, NE Stinica). Osim toga, a i to je važno, i u ovoj uvali postoji povremeni potok sa slatkom vodom (*Atlas*, 2004., 40; PK-08; TK-418-2-4). LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 126, misli na Miškulinšku dragu, koja je kilometrima sjevernije.

[30.] 30. Dvije luke, manja i veća, zovu se Bočarije (*bucarige*).⁸⁴ Dobre su za brodove i imaju vode.⁸⁵

[31.] 31. Dvije luke zovu se Javorina (*iauorne*).⁸⁶ To su dobre luke za brodove i s dobrom vodom.⁸⁷

[32.] 32. Dvije luke zovu se Prizna (*prizna*),⁸⁸ dobre su za brodove i za lov ribe.⁸⁹ Od Vranjaka (*uragniana*) do Prizne (*prizne*) udaljenost je pet talijanskih milja.⁹⁰

[33.] 34. Luka Bili brigovi (*billi brizi*)⁹¹ dobra je za sidrenje brodova u njoj.⁹²

⁶⁵ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

⁶⁶ S obzirom na pogrješna lociranja uvala u točkama 20. – 22., u gornjem su tekstu premještene gdje geografski najvjerojatnije trebaju i biti. Kod Stinice se, kad se radi o redosljedju, nije pogriješilo. *Stinica* je ime naselja, 1,5 km NNW Jablanac (*Atlas*, 2004., 47). Na današnjoj topografskoj karti doista postoje dvije uvale toga imena: *uvala Mala Stinica* zapadno je od tog naselja, a *uvala Vela Stinica* sjeverno. U ovu zadnju vodi povremeni potok sa slatkom vodom (PK-08; PK-201-1951; TK-418-4-2). Cfr. A. GLAVIČIĆ, 1974., 63.

⁶⁷ G. MARIENI, 1830., 172, za uvalu Stinica (*valle Stenizza*) kratko kaže kako se u unutrašnjosti dijeli u dva rukavca: jedan je prema SEE, a drugi prema NE. Na obali toga drugog tek su dvije kuće. Pruža zaklon trabakulima. *Segelhandbuch*, 1893., 298 – 299, ima Velu i Malu Stinicu (*Bucht Vela Stinica*; *Bucht Mala Stinica*). Prema njemu, u Veloj Stinici mogu pristati brodovi srednje veličine i tu je pilana. U susjednoj Maloj Stinici je skladište za izvoz drva iz Hrvatske (*Holzexport Croatiens*), a voda se u ograničenoj količini može dobiti iz cisterne. Premda je u obje bura prilično snažna, uz četvervez je moguć siguran privez. *Priručnik*, 1930., 109 – 111, *Draga Velika Stinica*, sličan je prethodnim peljarima. Kao novinu ističe izvor pitke vode u NE rukavcu. Iz tog izvora voda se skuplja u cisternu oko 60 m udaljenu od obale. U produžetku priopćava i temeljne podatke o Maloj Stinici (*Dražica Stinica mala*), za koju donosi i plan (skica 29. na str. 105). I uz nju se spominje cisterna s pitkom vodom, ali joj je kapacitet bitno manji nego kod one u Veloj Stinici.

⁶⁸ *Uvala Biškupnica*, 0,6 km N Jablanac (*Atlas*, 2004., 47; TK-418-4-2).

⁶⁹ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

⁷⁰ *Jablanac*, S Senj, N Novalja na otoku Pagu (*Atlas*, 2004., 47; PK-08; TK-418-4-2). O Jablancu se u povijesnim izvorima svjedoči od 1251. godine. Već tada to je utvrđeni grad. Međutim, i on, slično Sv. Jurju, nakon 1525. zbog opasnosti od Osmanlija biva napušten, da bi se u nj život počeo "vraćati" tek od 1645. godine. Dakle, otužna slika u tom iznimno dinamičnom razdoblju. Cfr. S. PAVIČIĆ, 1966., 326 – 332, koji donosi i plan utvrde u Jablancu (sl. 60. na str. 329).

⁷¹ Jablanac je kod G. MARIENI, 1830., 171 – 172, luka (*Porto di Jablanaz*). Nalazi se na obali kopna, nasuprot istočnom rtu Raba. Luka mu je u obliku polukruga. Može primiti tri ili četiri brigantina (*tre o quattro brigantini*) koji bacaju sidro ne previše prema unutra i privezuju se u četvervez na obali. Dakle, dva konopa po krmi za obalu, te dva sidra po pramcu. Zgodan prostor za pelige (*pieleghi*) nalazi se između dva malena gata (*due piccoli moli*), smještena jedan na sjeveru, a drugi na istoku. I tu se, nakon što se sidro baci prema zapadu, podjednako privezuje s četiri konopa. Luka je dobro zaklonište od svih vjetrova jer, iako je otvorena prema SW, kada vjetar puše, ne

[34.] 55. Luka koja se zove Koromačina (*koromaina*),⁹³ dobra je za brodove i sječu drva.⁹⁴

[35.] 33. Luka Trolokve (*trolokue*)⁹⁵ dobra je za brodove svake vrste.⁹⁶

[36.] 35. Zove se Paški porat (*Paski Porat*),⁹⁷ dobra je za sidrenje brodova u njoj.⁹⁸

[37.] 36. Luka Cesarica (*Cesarica*),⁹⁹ i u njoj je napuštena crkva.¹⁰⁰ Dobra je za brodove i za lov ribe. U njoj je i dobra voda.¹⁰¹ Od Prizne (*prizna*) udaljena je pet talijanskih milja.¹⁰²

nosi nemirno more. Jablanac nudi kvalitetno građevno drvo, ali i drvo za druge namjene. Inače, u selu (*villaggio*) nema ničeg osim vode, i to ne previše. Slično *Segelhandbuch*, 1893., 299 (*Hafen Jablanac*); *Priručnik*, 1930., 111 – 115, sa skicom 30., uz isticanje da vode nema odviše. Tek su dva zdenca, od kojih je onaj u župnikovoj kući prikladniji. Od živežnih namirnica ima govedine i ovčetine, a mjesto ima i nekoliko pekara. Moguće je kupiti i vino te druge najvažnije potrepštine.

72 Razdaljina Starigrad – Jablanac stvarno iznosi 10,3 km, pa imamo: $10,3 \text{ km} : 5 = 2,06 \text{ km}$, što je previše za talijansku milju. Međutim, u narednoj, 26. točki, gdje se govori u uvalama od Zavrtnice do Vranjaka, također se kaže kako su one, valjda sve, udaljene od Jablanca novih pet talijanskih milja, a stvarna je udaljenost Jablanac – Uvala Vranjak tek 4,6 km. Vjerojatno se ovdje postupilo po stanovitom automatizmu, jer se sva rastojanja daju svakih pet milja. Ako mjerimo Starigrad – Jablanac – uvala Mali Vranjak, onda imamo: $10,3 \text{ km} + 4,6 \text{ km} = 14,9 \text{ km}$. Kako je u točkama 17. i 26. precizirano da je to $5 + 5 = 10$ talijanskih milja, onda realnih $14,9 \text{ km} : 10 = 1,49 \text{ km}$ za jednu milju, što je izravni dokaz prethodnih tvrdnji.

73 Uvala Zavrtnica i naselje Zavrtnica, 0,9 km SSE Jablanac. U njoj ima pitke vode u povremenom potoku (*Atlas*, 2004., 47; PK-08; TK-418-4-2).

74 Uvala Burnjača, 2,3 km SSE Jablanac. I u njoj ima pitke vode u povremenom potoku (*Atlas*, 2004., 47; PK-10; TK-418-4).

75 Uvala Mali Vranjak, 4,7 km SSE Jablanac. Naselje je Vranjak. Južno od tog naselja je uvala Veli Vranjak. Pitke vode prema današnjem kartografskom materijalu nema u Malom Vranjku, ali ima u Krivači, uvali u produžetku uvale Veli Vranjak, pa se u izvorniku vjerojatno misli na tamošnji povremeni potočni vodotok. Međutim, kako se radi o krasu, na kojem se vodotoci tijekom vremena mijenjaju, moguće je da su i u dnu uvala Mali Vranjak i Veli Vranjak nekad bila ušća povremenih potoka (*Atlas*, 2004., 47; PK-10; PK-201-1951; TK-418-4).

76 *Segelhandbuch*, 1893., 300, ističe Burnjaču (*Bucht Burnjača*) i Vranjak (*Bucht Vranjak veliki*). Prva, Burnjača, izložena je snažnim zapadnim vjetrovima, pa se jedino u slučaju nužde mala plovila mogu privezati četvervezom u njezinu krajnjem unutrašnjem dijelu i tu pronaći zaštitu od bure i juga. Ništa nije bolji Vranjak. *Priručnik*, 1930., 117 – 119, ima Zavrtnicu (*uvala Zavrtnica*), Burnjaču (*draga Burnjača*), te Mali Vranjak (*draga Vranjak mali*) i Veli Vranjak (*draga Vranjak veliki*). Naravno, najduži je opis Zavrtnice, koja je dobar zaklon osim po bure, pa se preporuča četvervez. Burnjača je dobro sklonište od bure i južine uz četvervez, a obje uvale Vranjak tek se spominju uz isticanje da se ne preporučaju za sidrenje. Voda se ni u jednoj od njih ne spominje.

77 Vidi bilješku o razdaljini uz točku 25.

[38.] 37. Luka Drinovica (*drenovica*)¹⁰³ dobra je za sidrenje malih brodova.¹⁰⁴

[39.] 38. Luka Drvarica (*diuinska*).¹⁰⁵ Tamo je bila turska vojska prošle zime i napala našu vojsku, ali su naši junaci Turke razbili i odsjekli nekoliko turskih glava i Turcima zaplijenili dosta oružja i odjeće.¹⁰⁶

[40.] 39. Luka Tatinja (*tatignia*)¹⁰⁷ dobra je za brodove svake vrste.¹⁰⁸

- 78 Uvale s imenom *Konoba* nema. Moguće je da bi to mogla biti *uvala Badnjina*, 6,4 km SSE Jablanac. U dnu te uvale u more utječe povremeni potok kojem je, izgleda, izvor kod naselja Marinci, smještenog u relativnoj blizini *Jadranske magistrale*. *Badnjina* je značenjem slična *Konobi*, jer obje znače zatvoren prostor za smještaj nečeg: *badanj* za grožđe, pšenicu i slično, a to se redovito čini u *konobi*. Cfr. *Atlas*, 2004., 47; TK-418-4.
- 79 *Segelhandbuch*, 1893., 301 (*Bucht Badnjina*), pruža dobru zaštitu od bure obalnim plovilima uz privez u četverovez na prikladne kamene blokove.
- 80 Naselje *Bačvica* i uvala ispred njega *Stari porat*, 7,5 km SSE Jablanac. I ovdje postoji povremeni vodotok pitke vode (*Atlas*, 2004., 47; TK-418-4-2).
- 81 G. MARIENI, 1830., 172, ovu uvalu (*valle Velica Bozzaria*) tek usput spominje ističući da nije dobra dok pušu vjetrovi sa zapada. Privez je moguć ako se s dva konopa brod veže uz obalu, a po pramcu obori pomoćno sidro.
- 82 Moguće da se ovo odnosi na *uvalu Vrulja*, 8 km SSE Jablanac. U dnu te uvale povremeni je potok, a ona svojim sadašnjim nazivom sugerira što i staro ime. Doduše, stari naziv govori o manjem vodotoku, a današnji o stalnom koji može biti u moru, ali i na obali mora. S obzirom na potok, vjerojatno se radi o zadnjem (*Atlas*, 2004., 47; PK-10).
- 83 *Priručnik*, 1930., 119, *draga Vrulja (Dačjarica)*, notira da ima mali mandrač. Raspoznaje se po kućama u pozadini uvale. U blizini kuća nalazi se izvor s nešto vode.
- 84 *Uvala Bočarije vele* i *uvala Bočarije male*, prva je 9,8 km, a druga 10,5 km SSE Jablanac. Već nazivima te dvije uvale sugeriraju na vodu, doduše bočatu. Prema prikazu na današnjoj karti tu nema čak ni povremenih vodotokova, što bi, s obzirom na naziv, moglo upućivati na vrulje u dnu uvala. Uostalom, i ovaj povijesni izvor kaže tek da se u objema uvalama može doći do vode, dok na drugim mjestima kaže "dobre vode", što je prilično različito (*Atlas*, 2004., 47; PK-10; TK-418-4-2; TK-418-4-4). Vidjeti sljedeću bilješku.
- 85 Prema *Segelhandbuch*, 1893., 300, uvala Male Bočarije (*Bucht Male Bočarije*) je 2,25 M južno od rta Vranjak i najbolje je zaštićena od svih okolnih uvala. Na ulazu joj je dubina 19 m, a dno je pjeskovito i pouzdano. U unutrašnjem dijelu vezuje se četverovezom. Položaj uvale je prepoznatljiv po strmom padu gorskog bila. Uvala završava kanjonskom dolinom. Slično *Priručnik*, 1930., 121, spominje jedino Male Bočarije (*dražica Bočarije male*). Ima izvor pitke vode na žalu u dnu uvale, ali je voda nešto bočata.
- 86 *Uvala Javorina vela* i *uvala Javorina mala*, prva 1,4 km a druga 0,9 NNW Prizna (SSE Jablanac). U njima nema vodotokova, ali to ne znači, zbog naprijed istaknutog, da ih ranije nije bilo (PK-10).

[41.] 40. Grad Presvjetloga Cara koji se zove Karlobag (*Karlobag*).¹⁰⁹ Prošloga rata razrušili su ga Mlečani (*benečani*).¹¹⁰ Udaljen je od Cesarice (*Cesarice*) pet talijanskih milja.¹¹¹

[42.] 60. Luka koja se zove Baška draga (*Baska*),¹¹² dobra je za brodove svake vrste.¹¹³

[43.] 41. Luka koja se zove Kralić (*kalich*),¹¹⁴ dobra je za brodove, u njoj je dobra voda.¹¹⁵

87 G. MARIENI, 1830., 172, ovu uvalu (*valle Velica Javoma*) cijeni identično kao Bačvicu, što znači ne osobito. Pritom ističe jedino veću Javorinu, kako je to učinio i kod Bačvice. Suprotno *Segelhandbuch*, 1893., 300, za Javorinu (*Bucht Javorna*) izrijeком notira da je dobar zaklon od bure za mala plovila. *Priručnik*, 1930., 121, *draga Javorina velika*, identičan je austro-ugarskom peljaru. Dodaje kako u dnu uvale ima slabo izdašan izvor bočate vode.

88 *Prizna* je naziv naselja što je smješteno duž *Jadranske magistrale*, 13,2 km SSE Jablanac. No, postoje dva središta tog naselja: jedno uz tu cestu, a drugo pri moru, uz napomenu da se prema topografskoj karti (TK-418-4) u Priznu, u širem smislu, uključuje više okolnih naziva (Seline, Guste-Zidine, Kovači, Gradina, Prpić-Lug, Karaula itd.). Gornje dvije uvale vjerojatno su *uvala Prizna* i *uvala Vičuša*, jer su one neposredno uz ovaj obalni dio Prizne. U uvalu Prizna utječe povremeni potok, što se u gornjem tekstu ne ističe (*Atlas*, 2004., 47; PK-10; TK-418-4-4).

89 O uvali Prizna (*valle Prisna*) G. MARIENI, 1830., 172, daje tek pokoji podatak. Ističe da se prepoznaje po crkvi posvećenoj sv. Anti (*chiesa consacrata a S. Antonio*) koja se vidi na obali, a notira je ne zbog maritimne kvalitete već pličine (*secca*) koja je vidljiva na površini mora podalje od ulaznog sjevernog rta. Tu je u pravu jer doista postoji pličina Prizna na tom mjestu, 0,3 km W od toga rta (*Atlas*, 2004., 47; PK-203-1952; TK-418-4-4). *Segelhandbuch*, 1893., 300 – 301, također spominje tu pličinu, a za samu uvalu (*Bucht Prizna*) donosi kako u njoj ima mjesta za više malih plovila, koja su zaštićena od bure i juga. Dno nije pouzdano jer je stjenovito, a prekriva ga i vrlo tanak sloj pijeska. Stoga se preporuča četvervez. Tu se može dobiti tek nešto vode iz cisterne. Slično *Priručnik*, 1930., 121 – 123, prvo spominje pličinu (*Pličac Prizna*), a zatim i uvalu (*Dražica Prizna*). Vode ima malo kod zgrade onodobne Financijske kontrole.

90 U točki 26. je naziv *Vraganjak*, a ovdje, u točki 32., *Vragniana*. Oboje se odnosi na *uvalu Mali Vranjak*. Mjereći od te uvale do Prizne, ima 8 km, pa imamo: 8,0 km : 5 = 1,60 km, što je za onodobna mjerenja prilično dobar rezultat (*Atlas*, 2004., 47).

91 Na što se ovaj naziv odnosi, prema raspoloživom suvremenom kartografskom materijalu nije jasno. Bili brigovi postoje sjeverno od Koromačne, uvale i naselja, ali su oni sami oronim (TK-418-4-4). Ispod su uvale Tvrduša i Butkovača, pri čemu se u dnu Tvrduše u more ulijeva povremeni potok s pitkom vodom.

92 *Segelhandbuch*, 1893., 301 (*Bucht Juričnica*), ne preporuča kao sidrište.

93 Opet poremećen stvarni geografski slijed. Naziv *uvala Koromačina* postoji 2,6 km SE Lukovo (*Atlas*, 2004., 53; *Carta, 1824.*, Foglio 5.: *Valle Covromaxna*), ali uvale takva imena SE od Sv. Marije Magdalene (Trstenice) prema Novskom ždrilu nema. Vidjeti TK-418-4-4 i TK-469-1-2.

94 Jedna od tih jugoistočnijih uvala nakon Lukova je i ova prema G. MARIENI, 1830., 174, *Covromazna*.

- [44.] 42. Luka Moščina (*moscheua*)¹¹⁶ dobra je za brodove i sječu drva.¹¹⁷
[45.] 43. Luka koja se zove Ognjilo (*ognillo*),¹¹⁸ dobra je za brodove i sječu drva.¹¹⁹
[46.] 44. Luka koja se zove se Črnika (*Carnicica*),¹²⁰ dobra je za brodove i sječu drva.¹²¹
[47.] 45. Skočkobila (*Skoi kobilla*),¹²² dobra je luka za brodove,¹²³ udaljena od Karlobaga (*Karlobaga*) pet talijanskih milja.¹²⁴
[48.] 46. Luka koja se zove Sedlenica (*sedlo*),¹²⁵ dobra je za brodove i sječu drva.¹²⁶

Dakle, tek zaklon u krajnjoj nuždi, i to za male brodove – barke. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 301. *Priručnik*, 1930., 141 – 143, uopće ne notira ovu uvalu.

- ⁹⁵ Iznova poremećen geografski slijed. Naselje *Trolokve*, oko 0,9 km SE Koromačina. Kako su Trolokve kopneno naselje, moguće je da je njegova luka mogla biti uvala Smojveruša, od koje vodi put do Trolokava. Trolokve su sjeverno od te uvale (*Atlas*, 2004., 47-48; PK-10; PK-203-1952).
- ⁹⁶ Smojveruša kao moguća luka Trolokava usputno se notira u *Priručnik*, 1930., 123 – 125. Nema osobitih kvaliteta.
- ⁹⁷ *Paški porat*, 0,8 km SW Cesarica (PK-203-1952; TK-419-3-3). *Atlas*, 2004., 48, ovoga naziva uopće nema.
- ⁹⁸ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.
- ⁹⁹ *Cesarica* je naziv naselja ispred kojega je *luka Cesarica*, 5,7 km NW Karlobag (TK-419-3-3). U okolnim uvalama su povremeni potoci, a kako su one u neposrednoj blizini, navod se odnosi i na Cesaricu. Da je crkva u tom naselju pusta, govori dvoje: vjerojatno da je u dotadašnjim sukobima s Osmanlijama oštećena, a domaći živalj pred ratnom opasnošću izbjegao pa, kada bi i bila u dobrom stanju, u nju u trenutku pisanja ovog povijesnog izvora nije imao tko dolaziti (*Atlas*, 2004., 48; PK-10; PK-203-1976; TK-419-3-3).
- ¹⁰⁰ S. PAVIČIĆ, 1966., 369, za Cesaricu bilježi kako je tu rano bila sagrađena crkva "Sv. Jelene cesarice", što će dati i ime tom naselju. Prema njemu, tu je "u starije vrijeme duboka šuma dolazila gotovo do mora, te je luka na tom položaju dobro služila za izvoz drva". Slično bilježi i V. KLAJČ, 1900., 8. Što se tiče gornje formulacije da je u Cesarici *napuštena crkva*, što objektivno znači da je i istoimeno naselje pusto, to je logično s obzirom na naprijed istaknuto uz Sv. Juraj, Jablanac te Karlobag. Radi se o teškim vremenima XVI. i početka XVII. stoljeća, kada su osmanski upadi prvo opustošili ovaj dio obale, da bi se kasnije, tijekom rata Mlečana protiv uskoka, tom pustošenju pridružili i Mlečani. U tom pogledu još je jedna potvrda žalosnog stanja tijekom prve polovine XVII. stoljeća, jer će stvarno obimnije napučivanje toga obalnog ruba uslijediti tek zadnjih desetljeća tog stoljeća istjerivanjem Osmanlija iz Dalmacije i Like, te donekle smirivanjem stanja s Mlečanima. Cfr. *Šematizam*, 1975., 448.
- ¹⁰¹ G. MARIENI, 1830., 173, za Cesaricu (*valle Cessarizza*) bilježi da se u njezinu dnu nalazi crkva posvećena sv. Ivanu (*una chiesa dedicata a S. Giovanni*) uz poneku obližnju kuću. Prima male brodove (*piccoli navigli*) koji se vežu ispred crkve uz privez na kopno na NE dijelu. Tu se njihove posade ne trebaju bojati nikakva vjetrova, a brodovi su im sigurni i od udara bure koja se sa žestinom spušta niz planine. Međutim, veliki trabakuli (*grossi trabaccoli*) moraju spustiti sidro na ulaznom dijelu, a privezni konop vezati na obalu kod crkve. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 301,

[49.] 47. Luka koja se zove se Kijac (*kihac*),¹²⁷ dobra je za brodove i sječu drva.¹²⁸

[50.] 48. Tri luke zovu se Slane drage (*Zalle drage*),¹²⁹ dobre su za brodove male i velike.¹³⁰

[51.] 49. Luka koja se zove Lukovo Šugarje (*uelliĳo luko*);¹³¹ to je luka za veliku flotu (*armadu*).¹³² Od Skočkobile (*Skoe kobille*) do Lukova (*lukoga*) udaljenost je pet talijanskih milja.¹³³

uz dodatak da mu je to luka (*Hafen Cesarica*), te kako se tu može dobiti samo voda za piće iz cisterne pored spomenute crkve. Analogno *Priručnik*, 1930., 125 i skica 31. (*Luka Cesarica*).

¹⁰² Razdaljina Prizna – Cesarica iznosi 7,5 km, pa imamo: 7,5 km : 5 = 1,5 km. Dakle, unutar iznimno dobro izmjerjenog, pri čemu se računalo s uplovljenjem u relativno duboku Cesaricu.

¹⁰³ *Uvala Drinovica*, 4,9 km NW Karlobag (PK-10; PK-203-1976). Ovaj naziv nema *Atlas*, 2004., 48, već se tamo ta uvala zove uvala Trodražica. Zato TK-419-3-3 donosi oba naziva: Trodražica kao suvremeni, a ispod njega kao stariji, u zagradi, Drinovica.

¹⁰⁴ Prema *Segelhandbuch*, 1893., 301 (*Bucht Drinovica*), slijedi neposredno iza Cesarica prema SE. Pojedina mala plovila dobro štiti od bure, koja tu puše umjereno; vezuje se četverovezom u krajnjem unutrašnjem dijelu. Pri uplovljavanju treba paziti na hrid Drinovica, koja se nalazi jedan kabel od obale na jugu istoimene uvale. Identično *Priručnik*, 1930., 125 – 129 (*Dražica Drenovica*). Tu hrid TK-419-3-3 imenuje *Kovač*.

¹⁰⁵ Najbliži tome starom današnji su nazivi rta i uvale Drvarica (TK-419-3-3). U blizini je jedino *Ribarica* relativno veće naselje te *uvala Ribarica* i *Bojna draga*, obje oko 3,8 km NW Karlobag. Poviše njih su naselje i oronim *Bojna draga*, koji svojim nazivom najvjerojatnije svjedoči o tom nekadašnjem prilično žestokom sukobu s Osmanlijama, o čemu se govori u produžetku ove točke (*Atlas*, 2004., 48; PK-10; PK-203-1976; TK-419-3-3). Za *Segelhandbuch*, 1893., 302 (*Bucht Bojna draga*) štiti mali broj manjih brodova od svih vjetrova. Pred ulazom u uvalu je raspucana hrid Mali. Vezuje se četverovezom, a pri uplovljavanju ili isplovljavanju ne smije se proći preblizu obale jer je pred njom nekoliko kamenih blokova. Slično, ali jezgrovitije, *Priručnik*, 1930., 129 (*Bojna draga*).

¹⁰⁶ O opisanom događaju u dostupnim povijesnim izvorima nema podataka, ali o njemu ne treba sumnjati jer su takvi manji sukobi bili brojni. Ovaj je opis datiran s prosincem 1639., pa je u odnosu na tu činjenicu "passana zima" (prošla zima) bila 1638./1639. godine. Nipošto ne treba zanemariti da su Osmanlije, osobito tijekom 1638., dosta aktivni jer utvrđuju Veliku Kladušu i Cetingrad, te tamo naseljavaju vlaški živalj kao vlastite krajišnike, a ti su gradovi nakon njihova osvojenja krajem XVI. stoljeća pedesetak godina bili pusti. Vidjeti M. KOZLIČIĆ, 2003., 243. Naime, ako su to činili na sjeveru današnje Unsko-sanske regije (BiH), zašto ne i ovdje?

¹⁰⁷ *Uvala Tatinja*, 0,9 km NW Karlobag (*Atlas*, 2004., 48; PK-10; PK-203-1976; TK-419-3-3).

¹⁰⁸ Prema G. MARIENI, 1830., 173, *valle Tatigna*, može poslužiti kao zaklonište dok pušu drugi vjetrovi, ali ne i kao zaklon od bure. Sidro se obara pri ulazu, a plovilo se veže na NE strani kopna. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 302, *Bucht Tatinja*. *Priručnik*, 1930., 129 (*Dražica Tatinja*), uz prethodno ističe da tu ima vode iz izvora u NE dijelu uvale jedino nakon kiše, ali je boćata.

[52.] 50. Luka koja se zove Šugarica (*sugari*),¹³⁴ tamo su Senjani (*Segnani*) sa svom Primorskom krajinom (*primorska kraginia*),¹³⁵ od Turaka (*turkom*) zaplijenili nešto velikog i malog blaga.

[53.] 51. Luka koja se zove Tvrda draga (*tuerda dracica*),¹³⁶ a dobra je za brodove i sječu drva.¹³⁷

¹⁰⁹ *Karlobag*, od kojeg vodi put u Liku preko Velebita. SE od Karlobaga je Baška draga, a pristan u luci Karlobag je s NNW strane grada, pa je to jedan od stoljetnih problema jer duž pristana žestoko puše bura, a nije pošteđen ni od južine (*Atlas*, 2004., 48; PK-10; TK-419-3-3). *Carta*, 1824., Foglio 5., ima *Carlopage* za naselje i *P.^o Carlopage* za luku. Za G. MARIENI, 1830., 173 – 174, Karlobag je mali grad (*piccola città di Carlopage*). Kod njega je to *Carlopage* i *Carlobago*, kako ga "neki drugi nazivaju". Smješten je na jezičku kopna (*una lingua di terra*), s tim da se istočno nalazi lijepi mali zaljev (*un bel seno a Levante*). Uz druge podatke ističe da se taj zaljev grana u dvije uvalice (što je vidljivo na TK-419-3-3). Manji se brodovi smještaju NE od grada, vežući se u četverovez, a veliki se brodovi osiguravaju sidrenjem uz dodatno obaranje pomoćnih sidara čim prođu istočni rt tog zaljeva. SW vjetar je protivan luci pa uznemiruje more. U Karlobagu je snažna trgovina građevnim drvom (*gran traffico di legname da fabbricare*). Kroz njega prolazi i glavna cesta, koja se u unutrašnjosti spaja s onima koje vode u Rijeku (*Fiume*) i Dalmaciju (*Dalmazia*). Okolica je planinska i neplodna, no u gradiću ne nedostaje živežnih namirnica ni pitke vode kojom se napajaju poneki zdenci, ali ponekad, posebno ljeti, vode ponestane tako da i sami mještani nerijetko po nju idu sve do zatona i gradića Paga (*vallone anzi al castello di Pago*), udaljenog dobrih sedam milja (Paški zaljev – *Atlas*, 2004., 47, 52 i 53). Za *Segelhandbuch*, 1893., 302 (*Carlobago*), to je veće mjesto na obali kopna u južnom dijelu Morlačkoga kanala (*Morlacca-Canal*). Smješten je na niskom poluotočiću, na čijem se južnom kraju uzdiže nadaleko vidljiva crkva sa zvonikom. Lokalni živalj nešto se malo bavi trgovinom drva. Od Karlobaga vodi obalna cesta preko Velebita do državne ceste. Duž SW strane grada sagrađen je pristan, od čijeg se južnog kraja kod crkve odvajaju kratki lukobran. Na podnožju lukobrana mala je luka za čamce duboka 1,5 m; 140 m sjeverno odatle, ispred velike i upadljive školske zgrade, jest nasip za pristajanje uz koji je dubina 4 m. Na vrhu lukobrana je lučko svjetlo. Treba još istaći hidrometeorološke prilike. Bura puše velikom snagom na sidrištu, a udari dolaze iz različitih pravaca. Bura se javi po mirnom vremenu i često traje tek nekoliko minuta. Budući da se po SE i SW vjetrovima valovi jako osjećaju, na sidrištu će se općenito pronaći mala zaštita. Najbolji je stoga četverovez. U Karlobagu se mogu dobiti svježe živežne namirnice, stoka za klanje, vino, ulje i dvopek u dovoljnoj, a voda iz cisterne tek u ograničenoj količini. Ostalo analogno kao kod Marienija. Slično *Priručnik*, 1930., 131 – 133 i skica 33. (*Luka Karlobag*).

¹¹⁰ Prvo su Karlobag poharali Osmanlije 1525., ali je nakon 1577. obnovljen kao važno vojno uporište preuređene Vojne krajine u Hrvatskoj. Novo uništenje donijeli su Mlečani 1592., nakon čega će biti dugo napušten jer su mu Mlečani topovima bitno oštetili utvrdu. Nanovo je obnovljen nekoliko godina kasnije, da bi 1612. imao i bitno jaču vojnu posadu. Novo oštećenje karlobaške utvrde uslijedit će 1615. – 1616., što je taj zadnji (*prošli*) rat koji se gore spominje (rat u vezi s uskočkim pitanjem), ali će biti iznova obnovljen. Detaljno B. NADILO, 2001., 811; S. PAVIČIĆ,

[54.] 53. Luka koja se zove Pržunac (*piana draxica*),¹³⁸ dobra je za brodove i sječu drva.¹³⁹

[55.] 54. Luka koja se zove se Sveta Marija Magdalena (*terstenica*).¹⁴⁰ U njoj je napuštena crkva,¹⁴¹ dobra voda i luka za brodove.¹⁴² Udaljena je od Lukova (*lukoga*) pet talijanskih milja.¹⁴³

1966., 359 – 369. Za sakralne objekte u Karlobagu vidjeti *Šematizam*, 1975., 448.

111 Računa li se uplovljenje u obje luke, razdaljina je 7,1 km, pa imamo: 7,1 km : 5 = 1,42 km, što je također prilično dobar rezultat za izmjeru morem krajem prve polovine 17. stoljeća.

112 To je danas *Baška draga*. Ona nije NW od Starigrad-Paklenice, već je to jugoistočna luka Karlobaga. Naziv Baška nema dostupni kartografski materijal za obalni dio Starigrad-Paklenice (*Atlas*, 2004., 54; PK-10; PK-203-1952; PK-203-1976; TK-469-2-4). Dakle, jedino postoji Baška draga odmah SE od Karlobaga (*Atlas*, 2004., 48; TK-419-3-3). Ovdje nije riječ o zabuni. Baška je nastalo od Baga, nekadašnjeg naziva za *Karlobag* (*Karlov Bag*, prije nego što je Karlo IV. obnovio to staro naselje, te mu priskrbio novo ime koje i danas nosi). *Bag* je pak kroatizirani lik nastao iz starovjekovnog *Vegia*, ovdje *Begia* – M. KOZLIČIĆ, 1980., 245, 262, 294.

113 Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

114 *Uvala Kralić*, 1,8 km SE Karlobag. Do dna uvale vodi povremeni potok s pitkom vodom (*Atlas*, 2004., 48, *Kralić*; PK-203-1952, *Kralić*; TK-419-3-3: *Kralić*). *Carta*, 1824., Foglio 5., V.^{li} *Calich*.

115 Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

116 *Uvala Moščina*, 2,6 km SE Karlobag. I ovdje do dna uvale vodi povremeni potok s pitkom vodom (*Atlas*, 2004., 48; TK-419-3-3). Ove uvale nema na *Carta*, 1824., Foglio 5.

117 Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

118 *Ognjilo* nije nikakva uvala, već skup kuća istočno od uvale Moščina. Smješteno je 3 km SE Karlobag. U blizini Ognjila je brdo sa 194 m nadmorske visine. Ono ima vezu s uvalama Moščina i Šikić-draga (*Atlas*, 2004., 48; TK-419-3-3). I *Carta*, 1824., Foglio 5., ima samo naselje *Ognilla*.

119 Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

120 Vjerojatno su to dvije uvale: *uvala Vela Črnika* i *uvala Mala Črnika*, oko 8,8 km NW Lukovo. U dnu Vele Črnike u more utječe povremeni potok (*Atlas*, 2004., 53; PK-10; PK-203-1976; TK-469-1-1). Na *Carta*, 1824., Foglio 5., to je V.^{le} *Velicacernicca*.

121 G. MARIENI, 1830., 174, kratko bilježi da se Črnika (*valle Velicacernicca*) nalazi 2,5 M daleko od Karlobaga i u njoj mogu zaklon potražiti pelizi. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 302.

122 Danas je to *uvala Skočkobila*, 5,8 km SW Lukovog Šugarja. U njezinoj blizini, oko 0,3 km sjevernije, daleko je prostranija uvala Bliznica, koja k tome ima i povremeni vodotok pitke vode. Moguće je da su se pod gornjim nazivom podrazumijevale obje obale (*Atlas*, 2004., 53; PK-10; PK-203-1976; TK-469-1-2). Analogno na *Carta*, 1824., Foglio 5.: V.^{le} *Scodscobilla*.

123 Već G. MARIENI, 1830., 174, izravno svjedoči da se od nekadašnjeg *Skoj kobilla*, kako je to u

[56.] 58. Dvije luke zovu se Tribanj (*tribagn*).¹⁴⁴ U njima ima dobre vode, a tu je i jedna napuštena crkva. Luka je dobra za brodove.¹⁴⁵ Od Svete Marije Magdalene (*terstenice*) do Tribnja (*tribagnia*) udaljenost je pet talijanskih milja.¹⁴⁶

[57.] 56. Dvije luke, velika i mala, zovu se Kruščica (*Hrusuica*).¹⁴⁷ To su dobre luke s dobrom vodom,¹⁴⁸ a tamo su primorski krajišnici (*primorska kragina*) zaplijenili od Turaka (*Turkom*) stoke, kao i u Šugarju (*sugarih*).

izvorniku, dobilo *valle Scodscobilla*, što je tek nedovoljno vješt romanski zapis ovog hrvatskog toponima – ujedno, hidronima. Ta mu je uvala dobra jedino za trabakule. Dakako, opet se predlaže četverovez kao i u ranijim navodima. Slično *Segelhandbuch*, 1893., 302 (*Bucht Skočkobila*), koja mu je nevažna, a na njezinu južnom rtu nalazi se ruševna stražarnica.

¹²⁴ Rastojanje Skočkobila – Karlobag iznosi 7,8 km, pa imamo: 7,8 km : 5 = 1,56 km, što je također zadovoljavajuće s obzirom na vrijeme izmjere.

¹²⁵ *Uvala Sedlenica*, 5,1 km NW Lukovo Šugarje (*Atlas*, 2004., 53; TK-469-1-2). Ovu uvalu ne notira *Carta*, 1824., Foglio 5.

¹²⁶ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

¹²⁷ *Uvala Kijac*, 4,7 km NW Lukovo-Šugarje. Ovu uvalu imaju TK-469-1-2 i PK-203-1976. Suprotno, *Atlas*, 2004., 53, nema uvale tog imena, ali ima istoimeno naselje smješteno uz *Jadransku magistralu*. Uvalu ima *Carta*, 1824., Foglio 5.: *V.^{li} Chiaz*.

¹²⁸ *Uvala Kijac (valle Chiaz mali)* za G. MARIENI, 1830., 174, može primiti samo male barke.

¹²⁹ Izvor navodi da se radi o tri uvale obuhvaćene tim nazivom. To bi najvjerojatnije mogle biti: *Slana draga* 3,5 km, *uvala Marasovka* 2,4 km i *Senjska dražica* 0,7 km NW od uvale Lukovo-Šugarje; izmjera zračnom crtom. U svim tim uvalama ulijevaju se u more povremeni potoci sa slatkom vodom (*Atlas*, 2004., 53; TK-469-1-2). Te uvale imenski nisu istaknute na *Carta*, 1824., Foglio 5.

¹³⁰ Ne notira ih niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvale bitne za plovidbu na ovom dijelu obale.

¹³¹ *Lukovo-Šugarje*. To je centralno naselje u skupu prostranog Lukovo-Šugarja koje se prema NW od Lukova proteže oko 3,8 km, a prema SE novih oko 5 km (*Atlas*, 2004., 53; PK-10; TK-469-1-2). Vidjeti sljedeću bilješku.

¹³² Na *Carta*, 1824., Foglio 7., *P.^{to} Lukovo* doista je prostrana lučica. Prema TK-469-1-2, gdje se cjelina te luke naziva luka *Lukovo-Šugarje*, na ulazu je široka oko 0,4 km (između rtova Rudelinska punta na NW i Kresata punta na SE), da bi se u unutrašnjosti lučica dijelila na sjevernu (*uvala Rudelinka*) i jugoistočnu (*Porat*), pa je širina tog unutarnjeg dijela oko jedan kilometar, što je na ovom području prava rijetkost. Stoga je opažanje anonimnog pisca ovog povijesnog izvora vrlo točno jer prema dubinama i prostranstvu to doista jest "porat za armadu veliku", tj. "veliku flotu". K tome, u cjelini te uvale prema TK-469-1-2 ima više povremenih potoka kao potencijalnih izvora pitke vode: u dnu uvale *Porat*, u naselju *Porat*, u dnu uvale *Rudelinka*, tj. ukupno tri takva mjesta. Na *Carta*, 1824., Foglio 7., samo naselje *Lukovo* okrenuto je više prema uvali *Valle Lukovo mali*, smještenoj SE od *P.^{to} Lukovo*. Cfr. *Atlas*, 2004., 53. G.

[58.] 57. Luka koja se zove Šibuljina (*sterma gomilla*),¹⁴⁹ gdje su Turci (*turci*) počeli graditi kuće kako su to vidjeli gospodin komesar Juraj Barbo (*Iuray Barbo*) i gospodin veliki kapetan senjski Ivan Albert Herberstein (*Iuan Albert Herberstainar*).¹⁵⁰

[59.] 59. Luka Milovac – Vela draga (*horemaca*)¹⁵¹ dobra je za brodove svake vrste.¹⁵²

[60.] 52. Luka koja se zove Slobodina (*slobodna*),¹⁵³ dobra je luka za svakoga vremena.¹⁵⁴

MARIENI, 1830., 174, za Lukovo bilježi kako je to luka za koju još on ima dva naziva: Lukovo i Zurkovo (*porto di Lukovo o Zurcovo, come altri amano chiamarlo*). Ulaz u Lukovo nije preširok, ali se u unutrašnjosti grana na N i SE uvale. S obzirom na relativno prostranstvo, u ovoj luci mogu pristati i brigantini (*brigantini*). Opet se preporuča četverovez, a luka zna biti izložena žestokoj buri, ali i južini. Dobila je ime po istoimenom selu. Inače, Lukovo-Šugarje posljednji je zaklon koji Hrvatsko primorje nudi nešto većim brodovima. Uvale koje slijede, sve otvorene prema SW, zbog njihove tjesnoće mogu biti korisne samo malim trabakulima kako bi se u njima ponekad spasili od sjevernih vjetrova. Naravno, u njima pomoračka praksa nalaže da se privežu za kopno s po dva konopa na svakoj strani. I za *Segelhandbuch*, 1893., 302, to je luka (*Hafen Lukovo-Šugarje*), ostalo analogno; *Priručnik*, 1930., 135 (*luka Lukovo Šugarje*).

¹³³ Od Skočkobile do Lukova je 7,5 km, pa imamo: 7,5 km : 5 = 1,5 km.

¹³⁴ *Uvala Šugarica*, 4,4 km SE Lukovo. Vjerojatno opet kao trag tih nekadašnjih borbi s Osmanlijama okolni su toponimi *Sultanuša* i *Zbig* (*Atlas*, 2004., 53; PK-203-1976; TK-469-1-2). Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

¹³⁵ Nedvojbeno se misli na primorske krajišnike, tj. lokalni živalj u sklopu organizacijske sheme Vojne krajine.

¹³⁶ *Tvrda draga*, 5 km SE Lukovo (*Atlas*, 2004., 53; PK-203-1976; TK-469-1-2).

¹³⁷ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.

¹³⁸ Kod Stiera – LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 127, to je *Pxranadnassica*, pa ako gornji naziv ne sugerira o čemu je riječ, ovaj to svakako nedvojbeno nudi. Postoje naselja *Veli Pržunac* i *Mali Pržunac*, 3,8 km NW Trstenica. Ispred njih su uvale Dračuša i Vela draga, a SE od tih uvala je Barić draga (2,6 km NW Trstenica). Dakle, opet izmijenjeni nazivi uvala, ali se barem trag nekadašnjeg stanja zadržao na kopnu. Vidjeti *Atlas*, 2004., 54; PK-10; TK-469-2-1.

¹³⁹ *Segelhandbuch*, 1893., 304, precizira Mali i Veli Pržunac (*Buchten Mali Peržunac und Veliki Peržunac*). U njima mala plovila mogu naći dobru zaštitu od bure. U Velom Pržuncu nalaze se dvije privezne bitve. Na rtu Široka tri kabela južno od Velog Pržunca ruševna je stražarnica. Analogno *Priručnik*, 1930., 137 (*Dražice Pržunac mali i Pržunac veliki*).

¹⁴⁰ *Uvala Trstenica*, 12,7 km SE Lukovo. Na PK-203-1976 i TK-469-2-3 danas je *uvala Mandalena*, a naselje kojeg je luka, također je *Mandalena*. Analogno *Atlas*, 2004., 54. Međutim, PK-203-1952, tu uvalu naziva *uvala Trstenica*, a naselje *Sv. Magdalena*. Dakle, još 1952. taj stari naziv za tu uvalu bio je na pomorskim kartama, ali se kasnije izgubio. *Carta*, 1824., Foglio 7., ima jedino naziv naselja (*S.^a Maddalena*), ali ne i uvale. Na PK-10 su uvala (*B. Maddalena*) i naselje (*S. Maddalena*). Vidjeti narednu bilješku.

[61.] 61. Luka Starigrad-Paklenica (*stara ueca*)¹⁵⁵ dobra je za brodove i za sječju drva.¹⁵⁶

[62.] 62. Utvrda koja se zove Veća (*ueca*),¹⁵⁷ oko nje je lijepo ravno polje do mora;¹⁵⁸ od Tribanjâ (*Tribagnia*) do utvrde Veće (*fortice uece*) ima pet talijanskih milja.¹⁵⁹

[63.] 63. Luka koja se zove Bili Brigovi (*billi brizi*),¹⁶⁰ dobra je luka s dobrom vodom.¹⁶¹

[64.] 64. Luka Seline (*zelou*)¹⁶² ima dobru vodu.¹⁶³

¹⁴¹ Napuštenu crkvu u Trstenici, danas Sv. Mariju Magdalenu, kako piše i na natpisu uz *Jadransku magistralu* na ulazu u to naselje, izgrađenu prije osmanlijskih osvajanja 1525. godine, notira i S. PAVIČIĆ, 1966., 370.

¹⁴² Njezino je značenje za G. MARIENI, 1830., 174 – 175, tek u činjenici da je ona granica između Hrvatske i Dalmacije, pri čemu se ističe da je riječ o malom zaljevu koji se razlikuje od drugih zbog crkve koja se vidi po sredini, a posvećena je sv. Mariji Magdaleni (*Il confine tra la Croazia e la Dalmazia riesce sulla riva del mare in un piccol seno, il quale si riconosce dagli altri per una chiesa che vi si vede nel mezzo intitolata a S. Maria Maddalena*). Upravo po tom hagonimu kasnije će Trstenica biti preimenovana, kako je gore istaknuto. *Segelhandbuch*, 1893., 304, analogno je nazivajući (*Bucht Maddalena*), ne preporuča je kao sidrište, jer tu bura žestoko puše i stvara kovitlace. U zaleđu uvale vidi se veća kapela (Sv. Marija Magdalena), koja je orijentir za uplovljavanje u tjesnac Ljubač. U toj uvali (*Bucht Maddalena*) granica je na moru između Hrvatske i Dalmacije (*In der Bucht Maddalena tritt die Grenzlinie zwischen Croatien und Dalmatien an die See*). *Priručnik*, 1930., 137, naziva je uvalom Magdalena kao i suvremene karte (draga sv. Magdalene), te je također ne preporuča za sidrenje zbog izloženosti žestokoj buri.

¹⁴³ Lukovo – Sv. Marija Magdalena je 12,7 km, pa imamo: 12,7 km : 5 = 2,54 km, što je za cijeli kilometar previše za ovakvu milju (*Atlas*, 2004., 53 – 54).

¹⁴⁴ Iznova slijed u izvorniku koji ne odgovara geografskoj realnosti. Nije Tribanj nakon Krušćice, već je obratno. Inače je *Tribanj* u zaobalju, 1,5 km NE Sv. Marija Magdalena. Na TK-469-2-3 postoje dva toponima *Tribanj*: jedan oko kilometar poviše obalne crte s tim da se u zaobalju proteže u smjeru NW-SE u dužini od oko dva kilometra od Sv. Marije Magdalene pa gotovo do Kopovine, pri čemu su ta dva naselja južno od njega i na obali mora; drugi nosi naselje na obali između obalnih naselja Običaj i Kopovine. *Atlas*, 2004., 54, ima samo taj Tribanj u zaobalju, a naselje uz more nije Tribanj već Krušćica. *Carta*, 1824., Foglio 7., uopće ne notira Tribanj, jer za nju to nije obalno naselje, pa je njezinim redaktorima bilo nezanimljivo; identično je na PK-10, PK-203-1952, te čak na MK-10 iz 2000. godine. Stoga ovdje više pozornosti treba posvetiti pomorskim kartama, pa Tribanj kao naselje shvatiti na njihov način. U tom slučaju njegove dvije lučice mogu biti *Običaj* i *Paripovica*, ili možda *Lisarica*, sve s povremenim vodotocima, kako se vidi na TK-469-2-3, djelomično u *Atlas*, 2004., 54, a svakako na istaknutim pomorskim kartama. S druge strane već M. L. Ruić na svojoj geografskoj karti Like i Krbave iz 1780. ima Tribanj (*Triban*), ali s vinjetom crkve i opet kao naselje dublje u zaobalju. Slično S. Scolari na svojoj karti zapadnog dijela Hrvatske s početka XVII. stoljeća (*Triba*). Crkvu u Tribnju (*Tribanj-Krušćica*) notira i Šematizam, 1975., 320, titulirajući je sv. Anti Padovanskom.

[65.] 65. Luka koja se zove Modrič (*modric*),¹⁶⁴ stara gradina,¹⁶⁵ luka dobra za brodove.¹⁶⁶

[66.] 66. Luka koja se zove Rovanjska (*rauanska*);¹⁶⁷ u njoj je velika crkva,¹⁶⁸ a tu su Turci (*turci*) počeli orati i naseljavati se. Od utvrde Veće (*uece Fortice*) do luke Rovanjske (*raugnaka porta*) ima pet talijanskih milja.¹⁶⁹

¹⁴⁵ Uvale Običaj i Lisaricu notiraju G. MARIENI, 1830., 175; *Segelhandbuch*, 1893., 319, ističući da su pogodne jedino za manje brodove, i to pod uvjetom da prevladava vjetar s kopna, a ne južina, kojoj su izrazito podložne.

¹⁴⁶ Ako je za točku 54. razdaljina Lukovo – Trstenica problematična, a jest jer je prekomjernih 12,7 km, sada sve dolazi u normalu. Jer udaljenost Trstenica – Tribanj je svega 1,5 km, što je ekstremno malo za pet talijanskih milja, ali nije ako to zbrojimo s razdaljinom Lukovo – Trstenica. U tom slučaju imamo: 12,7 km + 1,5 km = 14,2 km. Kako je za obje udaljenosti istaknuto da iznose po pet talijanskih milja, što je ukupno 10 tih milja, imamo: 14,2 km : 10 = 1,42 km, što je vrijednost unutar prihvatljivih granica.

¹⁴⁷ Doista postoje dvije uvale: *uvala Krušćica duboka* i *uvala Krušćica mala* na PK-203-1952; identično PK-10, TK-469-2-3. Suprotno, *Atlas*, 2004., 54, prvu naziva na isti način, a kod druge je ime već izmijenjeno u lik *uvala Lubardić*. Na *Carta*, 1824., Foglio 7., je *V.^c Crucizza*.

¹⁴⁸ *Valle Crucizza* za G. MARIENI, 1830., 175, može primiti samo trabakule, ali i njih jedino ako puše vjetar s kopna. Djelomično suprotno, *Segelhandbuch*, 1893., 320, ističe jedino Krušćicu duboku (*Bucht Krušćica duboka*) koja može primiti male brodove (*kleine Schiffe*), te im pružiti zaštitu po jugu i buri. Za vezivanje uz kopno tu su četiri bitve. Naselje ima manju kapelu pored južnog ulaznog rta, čime se označava položaj uvale. Slično *Priručnik*, 1930., 143 (*draga Krušćica duboka*).

¹⁴⁹ Tog naziva na raspoloživom kartografskom materijalu nema. LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 127, predlaže da se identificira kao *uvala Šibuljina*, a nalazi se 9 km NW Starigrad-Paklenica. Poviše te uvale je istoimeno naselje. Tu su čak dva izvora slatke vode, ima i nešto kraškog polja, a manje od kilometra SSE od naselja Šibuljina oronim je Visoka Brina (256), koji svojim likom svjedoči da je najvjerojatnije modernija varijanta starijeg lika *sterma gomilla* (PK-10; TK-469-2-3), što sve ide u prilog opisu u produžetku, te ovakvu ubikaciju osnažuje. Za *Segelhandbuch*, 1893., 320, zanimljivi su tek rt i pličina Šibuljina (*Spitze und Bank Šibuljina*), a uvala je bez posebna značenja. Slično *Priručnik*, 1930., 143 (*Rt Šibuljina*).

¹⁵⁰ To je Herberstein, pa je u izvorniku pogriješka. Prema R. LOPAŠIĆ, 1889., 469, barun Ivan Albrecht Herberstein bio je veliki kapetan Senja 1635. – 1658. godine. U ispravi na njemačkom od 20. siječnja 1639. (R. LOPAŠIĆ, 1885., 200), ime mu se bilježi kao *Hans Albrecht von Herberstein*, dok se on sam u ispravi na njemačkom od 13. rujna 1639. potpisuje *Johan Albert fr. Herberstein* (R. LOPAŠIĆ, 1885., 206), a u ispravi od 20. rujna 1639. pisanoj na hrvatskom kao *Ivan Albert Herberstein, kapitan*. Juraj Barbo (*Georgen Barbo*) prvo je bio kapetan Pazina (*Mitterburg*), a ovdje se pojavljuje kao podanik Mletačke Republike (R. LOPAŠIĆ, 1885., 199). O samom događaju u dostupnom povijesnom gradivu nema podataka jer je to samo jedan od

[67.] 67. Utvrda Dračevac (*Fortica draceuac*)¹⁷⁰ udaljena je od Rovanske (*rau[a]nskega porta*) pet talijanskih milja, a ta utvrda Dračevac (*fortica Draceuac*) nazvana je granicom Podgorja¹⁷¹ s Obrovcima (*konfin od podgoria s obrouci*),¹⁷² koji pripadaju Turskoj krajini (*turskom kragninom*).¹⁷³

Iza ovoga teksta, pisanoga relativno čitljivim rukopisom, ima dodatak pisan drukčijim rukopisom koji u strogo nautičkom pogledu nije prinos gornjem, već tek

brojnih pljačkaških pohoda Osmanlija.

- ¹⁵¹ Ovakva naziva nema na dostupnom kartografskom materijalu za ovaj dio obale. Najvjerojatnije je to današnje naselje Milovac (3,3 km NW Starigrad-Paklenica) ispod čijeg naziva u zagradi stoji Uramovac što je, nedvojbeno, nastalo od Huramovac ili Huremača, a to opet od osmansko-turskog osobnog imena *Hurem*, pa je *Huremača* posjed osobe kojoj je ime *Hurem*. S obzirom na vrijeme nastanka ovog peljara logično je da se našao barem jedan toponim te vrste, jer su osmanske snage desetljećima kraće ili duže tu znale biti. Inače, prema M. ALAGIĆ, 2008., 52, *Hurem* je perzijsko osobno ime u značenju: veseo, raspoložen, radostan, zadovoljan; za B. KLAJČ, 1990., 561, *Hurem* je tursko ime u značenju: bezbrižan, blag, zadovoljan, veseo. Dakle, repertoar u oba rječnika sugerira i varijantu *mio*, što svakako jest osoba koja ima nabrojene epitete. U tom smislu suvremeni naziv *Milovac* sasvim je primjeren tom ranijem osmansko-turskom toponimijskom liku. Tek 0,5 km SW od naselja Milovac je *Vela draga*, a 0,9 km SSE je *uvala Brodina*. To su današnji nazivi u kojima se nije održao trag starijeg imena. Vidjeti *Atlas*, 2004., 54; PK-203-1952.; PK-203-1976; TK-469-2-4.
- ¹⁵² Ne notira je ni jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.
- ¹⁵³ Ovakva naziva nema na dostupnom kartografskom materijalu za dio obale gdje se smješta prema *Senjskom peljaru*. Postoji *Slobodina uvala* 2,1 km NW Starigrad-Paklenica (*Atlas*, 2004., 53 – 54; *Carta*, 1824., Foglio 7.: *Valle Slobona*), što je 12 km SE od uvale Trstenica iz točke 54. ovog povijesnog izvora, kao točke gdje završava novi obalni odsječak dug pet talijanskih milja. Najvjerojatnije je opet u pitanju zabuna u redoslijedu uvala. Vidjeti TK-469-2-4.
- ¹⁵⁴ I za G. MARIENI, 1830., 175, *valle Slobona*, nije NW od Tribnja, kako se daje u izvorniku iz 1639., već SE od te luke. Može primiti trabakule, ali samo onda ako puše vjetar s kopna. Analogno *Segelhandbuch*, 1893., 320 (*Bucht Vela Slobodna – Stobodna*); *Priručnik*, 1930., 145 (*dražica Vela Slobodna*).
- ¹⁵⁵ *Starigrad-Paklenica*, u dostupnom kartografskom materijalu samo *Starigrad* (*Atlas*, 2004., 54; PK-10; PK-203-1952; PK-203-1976; TK-469-2-4).
- ¹⁵⁶ G. MARIENI, 1830., 176, bilježi da je Starigrad-Paklenica malo selo (*una piccola villa*), smješteno nad obalom koju nadvisuju strme litice, a svakako ga treba uočiti jer nakon njega započinje dio kanala kojim bura puše nemjerljivom silinom spuštajući se s dvaju klanaca planine Velebit (*Velebich*). Taj dio, koji ne treba nepromišljeno prelaziti, pruža se u dužinu više od dvije milje, odnosno od Starigrad-Paklenice do Vinjerca (*Castel Venier*). *Segelhandbuch*, 1893., 320, na to dodaje da je Starigrad-Paklenica gradić (*Ort Starigrad*). Zapadno od užeg naselja je crkvice sv. Jurja (*Kapelle S. Giorgio*). Pola kabela od obale dno je pjeskovito i dobro drži, ali se sidrenje tu ne

povijesna potvrda autentičnosti našeg peljara, pa se stoga ovdje, zbog uštede prostora, ne će posebno raščlanjivati.¹⁷⁴

2. Povijesni, geografski i pomorski podatci u "Senjskom peljaru"

Na temelju obavljene raščlambe rukopisa *Senjskog peljara*, kojoj je osnovni cilj bio locirati svaku od spomenutih luka i lučica, uključujući sakralne objekte, izvore pitke

savjetuje jer je na tom prostoru brod potpuno izložen buri. Ispred Starigrad-Paklenice mala je luka za čamce. Mjesto ne nudi usluge niti opskrbu. Kod Starigrad-Paklenice počinje mjestimično obrađeni niski obalni pojas. Analogno *Priručnik*, 1930., 145.

¹⁵⁷ *Stara kula*, 2,1 km SE Starigrad-Paklenica. Prema *Atlas*, 2004., 54, tu su vidljivi ostatci utvrde (TK-469-2-4). Na *Carta*, 1824., Foglio 7., to je samo *Torre*, a rt se imenuje *Torrevezza*. Na PK-10 to je *Sp. Kula veća*, a poviše su *Ruine*.

¹⁵⁸ Veća je za G. MARIENI, 1830., 175, prvo rt, što i jest u realnosti (*punta Torrevezza*). Na str. 176 istog djela Marieni ističe kako se taj rt pruža pod morem još dobre dvije petine milje, tako da se prohodan dio kanala sužava na otprilike tri petine milje. Stoga se ne može pristati ni s jedne strane rta zbog nedovoljne dubine koja se takvom nastavlja još za jednu milju prema NW, odnosno sve do Starigrad-Paklenice (*Starigrad*). U tekstu *Segelhandbuch*, 1893., 320 – 321, zanimljiv je ponajprije rt Kula Veća (*Spitzen Kula veća*) koji se izbočio u kanal. Iza je nizina od koje se uzdižu planine. Od njih u oči upadaju oba slikovita kanjona Paklenice (*Paklenica-Schluchten*). Od Starigrad-Paklenice do rta Kula Veća na četiri kabela od obale male su dubine, a obalna crta je nerazgovijetna zbog grebena. Rt Kula Veća nizak je i prepoznatljiv po ruševini utvrde (*Thurmruine*), koja s velike udaljenosti djeluje poput smeđeg brežuljka zemlje. NE odatle vidi se crkva sv. Petra (*Kirche S. Pietro*). Slično *Priručnik*, 1930., 145. Za Veću vidjeti I. ČRNČIĆ, 1867., 19 – 20; V. KLAJČ, 1900., 7.

¹⁵⁹ Tribanj – Starigrad-Paklenica je oko 12 km, pa imamo: $12 \text{ km} : 5 = 2,4 \text{ km}$. No, ovdje se mjeri do *Fortice Vece*, danas *Stare kule*, pa je to i veća udaljenost – 13,4 km, što znači da vrijednost od samo pet talijanskih milja nikako ne odgovara. Po svoj prilici radi se o pogrešci: ne pet, nego deset tih milja. Kako se radi o plovidbi uz obalu, vjerojatno od uvale do uvale, ukupno prevaljeni put bio bi i 15 km, čime se dobije potpuno odgovarajuća vrijednost za talijansku milju. U tom slučaju, i to ne samo na ovom mjestu, treba pretpostaviti da je očuvani tekst vjerojatno u odnosu na stvarni izvornik imao barem jednu redakciju, u kojoj je redaktor, ne poznajući stvarno stanje na terenu, sve udaljenosti sveo na pet milja. Vrlo je moguće da je prvih pet milja mjereno do današnje *Sv. Trojice*, tj. *Uvale Kusača*, eventualno do susjednog *Laden Porta*, a drugih pet talijanskih milja do *Stare kule*.

¹⁶⁰ Već je pod točkom 34. bio isti lik. Ovdje se ponavlja, ali i ovdje doista postoji. Naime, *Bili Brigovi* su oko 2,8 km ESE Starigrad-Paklenica. Naziv *Bili Brigovi* nema suvremeni kartografski materijal, već je danas u njihovoj blizini notirano naselje *Jurline* (*Atlas*, 2004., 54; PK-203-1952; TK-469-2-4). Na *Carta*, 1824., Foglio 7., vidi se dugo i relativno usko uzvišenje kartografirano sustavom "krtičnjaka", pa bi iza tog uzvišenja bili današnji Jurlini. Ali, od rta Stara kula pa do Selina prostrana je luka u koju se ulijeva Velika Paklenica, što je bio razlog više da se ova uvala notira.

vode, te gospodarska svojstva opisanih točaka (ribolovna, dravno-opskrnbna i druga), moguće je razmotriti nekoliko relevantnih tema koje nudi ovaj zanimljivi povijesno-pomorski izvor.

Prvo: razgraničenje kod Dračevca, pri čemu bi ta utvrda bila zadnji vojno-obrambeni punkt pod austrijskom dominacijom, povijesno je za gotovo cijelo XVII. stoljeće vjerodostojno, pa onda i za početak toga stoljeća. Ž. Holjevac, na temelju arhivskoga gradiva, to potvrđuje činjenicom da se uvođenje novoga austrijskog zapovjednika toga primorskog dijela Vojne krajine oglašavalo pucnjima iz mužara

Da to jesu Bili Brigovi, potvrđuje Šime Knežević, prof., turistički poduzetnik iz Starigrad-Paklenice, koji upravo na tom položaju ima maslinik i obradivu zemlju, što je autorima potvrdio za terenskog obilaska toga područja. U tom smislu ovaj peljar dobro je locirao tu uvalu. Ona se inače danas, kao šire područje, kod lokalnog življa zove i *Dujmovača*.

- ¹⁶¹ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.
- ¹⁶² *Seline*, 3,8 km SE Starigrad-Paklenica. Smještene su bliže rtu Pisak, u dnu oko dva kilometra široke i plitke uvale, između rtova Stara kula i Pisak. U Selinama ima pitke vode jer se pored njih u more ulijeva Mala Paklenica (*Atlas*, 2004., 54 – 55; PK-203-1976; TK-469-2-4).
- ¹⁶³ Ne notira je niti jedan peljar XIX. i XX. stoljeća kao uvalu bitnu za plovidbu na ovom dijelu obale.
- ¹⁶⁴ *Modrić*, 0,8 km N Rovanska (TK-470-1-3). Postoji naselje *Modrić* i *uvala Modrić*. U odnosu na vanjske rtove uvala je uvučena u kopno oko pola kilometra. Južni ulazni rt te uvale, *Atlas*, 2004., 55, naziva *Matekov rt*, a PK-203-1976. ga imenuje *rt Gradina*, čime se posvjedočuje gornja tvrdnja. Vidjeti PK-10.
- ¹⁶⁵ Prema TK-470-1-3 zapadno od naselja Modrić nalazi se oronim *Gradina* s nadmorskom visinom 48 m. Taj naziv *Atlas*, 2004., 55, nema.
- ¹⁶⁶ Prema opisu i nazivu (*Ankerplatz Prese rosse*) u *Segelhandbuch*, 1893., 321 – 323, podrazumijeva se sidrište ispred Modrića. Ono je tri kabela istočno od rta Pisak i dobro je zaštićeno od svih vjetrova. Sidri se ispred crvene raspucane obale na pjeskovitom i muljevitom dnu, koje dobro drži, te se veže na NE dijelu kopna na jednu od tri postojeće privezne bitve. Bunar kod kapele sv. Marka ima vrlo dobru vodu za piće. U gorskim potocima Paklenica velika i Paklenica mala (*Die Wildbäche Paklenica velika und Paklenica mala*) vode ima tek kada padne kiša. U nastavku se izrijekom notira uvala Modrić (*Bucht Modrić*) koja se ne koristi za sidrište jer je izložena buri. Nešto dalje, spominje se i rt Gradina u uvali Modrić (*Spitze Gradina der Bucht Modrić*). Slično *Priručnik*, 1930., 147 – 149, ističući sidrište i ovu lučicu (*Sidrište Crvene Preze; Draga Modrić*).
- ¹⁶⁷ *Rovanska* je naselje, a ispred nje je istoimena uvala (*uvala Rovanska*). Oko Rovanske ima poljoprivredno obradive zemlje. Nalazi se 7 km ESE od Starigrad-Paklenice (*Atlas*, 2004., 54 – 55; PK-10; TK-470-1-3). Na *Carta*, 1824., Foglio 7., uvala je *V. Rovainsca*, a naselje *Rovajasco*, a SE je hagonim *S. Giorgio* (Sv. Juraj). *Segelhandbuch*, 1893., 321, priopćava da mjesto Rovanska (*Ortschaft Ravajnska*) ima mali broj kuća i da ništa ne nudi. U SE zaleđu uvale vidi se na visini od 200 m ruševni kaštel. Rovansku *Priručnik*, 1930., 149, uopće ne notira.
- ¹⁶⁸ Prema V. KLAJČ, 1900., 6, Rovanska se spominje još u Krešimirovoj ispravi iz 1071. pod nazivom *Rawna*, te je još u to vrijeme u njoj crkva sv. Jurja (*sancti Georgii in Rawna*). O toj starohrvatskoj

upravo u Dračevcu.¹⁷⁵ Vlast bečkog dvora nije završavala u Dračevcu, već se – prema Holjevcu – protezala do Obrovca, pri čemu je sam Obrovac (utvrda i naselje uza Zrmanju) bio pod osmanskom dominacijom. No, austrijska vlast ne samo na području Dračevac – Obrovac, već i na obalnom potezu sjeverozapadno odatle, čak do Karlobaga, nije bila odviše čvrsta zbog stalnih upliva Mlečana, osobito zadnjih desetljeća XVII. stoljeća.¹⁷⁶ U biti, ti uplivi traju iz razdoblja i prije Uskočkog rata. Zapravo, Mlečani nikad nisu odustali od prisvajanja i toga dijela hrvatske obale. Ipak, ratnim operacijama od 1683. do 1699., što je potvrđeno Karlovačkim mirom

crkvi vrlo argumentirano I. PETRICIOLI, 1996., 11 – 16. U početku je to bila omanja crkva, da bi se kasnije dogradnjama bitno proširila, pa se tako materijalno potvrđuje gornji navod.

¹⁶⁹ Razdaljina Stara kula – Rovanjska iznosi 7,5 km, što znači $7,5 \text{ km} : 5 = 1,5 \text{ km}$. Dakle, vrlo korektna izmjera.

¹⁷⁰ I danas *Dračevac*. Utvrda je bila smještena na uzvišenju 199 m nadmorske visine. Tamo još uvijek postoje njezini ostatci. Nalazi se 1,8 km SE od Rovanjske, te oko 2 km N od Maslenice (*Atlas*, 2004., 60; TK-470-3-1). Na *Carta*, 1824., Foglio 7., za tu se utvrdu bilježi *Forte S. Marco diroccato*. PK-10 ima kartografski znak ostataka utvrde, iznos nadmorske visine (199), ali ne i naziv.

¹⁷¹ Put Rovanjska – Dračevac se očividno nije podrazumijevao kopnom iz Rovanjske, već morem kroz Novsko ždrilo do Maslenice, a odatle kopnom do Dračevca. Tada je to 7,7 km, što znači unutar prihvatljivih granica za gornju mjeru u talijanskim miljama. J. COLNAGO, 1928., 134 – 135, donosi fotografiju i tloris ove utvrde (slike 16. i 17.). Ističe da su na ostacima još starije utvrde krbavski knezovi Kurjakovići izgradili "tvrdi i teško pristupačni kaštel" na brijeгу (nadmorska visina 200 m) poviše Novskoga ždrila. Kod njega je i ovo zabilježeno: "Krasan i dalek je vidik s vrha Dračevca. Sjeverozapadno ti pogled obuhvaća otok Pag i okolice oko Karlobaga, pak cijeli zapadni Velebit i kraj do Ražanca i Ljubačke gradine. S jugoistoka vidiš cijelo Novigradsko more od Posedarja do Kruševa, a istočno jasno razabireš ušće Zrmanje i njezine visoke i strme obale, te napokon i zapadne obronke Bukovice." Za mletačke prevlasti na tim prostorima, analogno prethodnoj bilješci, Dračevac se nazivalo *Forte San Marco* (zato se tako i naziva u *Carta*, 1824., Foglio 7., kako je navedeno u prethodnoj bilješci). S obzirom na takav geostrateški položaj, najvjerojatnije je od 1525. do 1647. pretežno bio pod Osmanlijama, kao i susjedni Obrovac. No, u trenutku pisanja ovoga peljara nije bio pod Osmanlijama, već zadnja utvrda prije Obrovca pod osmanlijskom vlašću. Posjedovati Dračevac za obje je strane, austrijsku i osmansku podjednako, bilo logično, jer onaj tko je držao Starigrad-Paklenicu s Većom ili Obrovac, ako je u tom posjedu želio kakvu-takvu sigurnost, morao je pod svojom vlašću držati i Dračevac jer se u tom razdoblju, kada je u tvrđavnom sustavu već relativno dugo nazočno topništvo, upravo zbog topništva moralo "posjedovati" i Dračevac, koji je bio isključivo obrambeni punkt. Dakako, za Dračevac su se otimali i Mlečani, pa tako i krajem XVII. stoljeća, kad će osmanska vlast iz Obrovca, ali i ličkog zaleđa biti potisnuta. J. Colnago bilježi da je "nezatnu mletačku posadu" privremeno iz Dračevca potisnuo austrijski general Rabata 1686., ali se ipak, u sklopu definitivnog razgraničenja između Mlečana i Austrijanaca, uskoro moralo Dračevac, ali i obalu do Trstenice (danas Sv. Marija Magdalena) prepustiti mletačkoj vlasti, o čemu zorno svjedoči *Carta*, 1824., Foglio 7.

¹⁷² *Obrovac*, 6 nautičkih milja uzvodno rijekom Zrmanjom – A. BOTRIĆ, 1952., 214. Na *Carta*, 1824., Foglio 7., to su *Obrovazzo* i *F. Zermagna. Segelhandbuch*, 1893., 325, za Obrovac (*Obrovazzo*)

1699., Osmanlije su bile potisnute iz Like, pa onda i iz Obrovca, a kao rezultat te vojno-političke promjene nedugo zatim uspostavljena je granica između posjeda pod austrijskom i mletačkom vlašću. Tijekom nekoliko idućih godina, prigodom utvrđivanja granice, mletačke i austrijske vlasti su se sporile,¹⁷⁷ da bi se konačno razgraničenje realiziralo tako da je Trstenica – danas Sv. Marija Magdalena – odabrana kao obalna točka njihova razgraničenja.¹⁷⁸

Drugo: uočljivo je da – kada se toponimija locira na stvarnom terenu uz pomoć kartografskoga gradiva iz različitih razdoblja – geografski slijed nije za sve točke

bilježi kako leži na dalmatinskoj državnoj cesti (*dalmatinischen Reichsstrasse*). Pristaništa duž podzidanog pristana su sigurna, pa i po buri koja ovdje snažno puše. Južno od Obrovca Zrmanja (*Zermanja*) je premoštena. U mjestu se može dobiti stoka za klanje i dobra izvorska voda, vino i ulje. Riječna je voda pitka tek pola milje uzvodno od mjesta. Slično *Priručnik*, 1930., 167 – 173 i skice 39 – 40.

¹⁷³ O Obrovcu detaljno J. COLNAGO, 1928., 127 – 129, s fotografijama i tlorisom kaštela (sl. 8. – 11.). To je stari grad uz lijevu obalu Zrmanje, s utvrdom poviše. Od XIV. stoljeća pod vlašću je Kurjakovića, a u razdoblju 1527. – 1647. i 1670. – 1683. pod Osmanlijama. Utvrda poviše Obrovca stradala je neoprežnošću posadnih vojnika u eksploziji triju bačava baruta 1684., pa kasnije nije obnovljena jer opasnosti u zaleđu protjerivanjem Osmanlija iz Like i Krbave 1683. više nije bilo.

¹⁷⁴ Kod R. LOPAŠIĆ, 1885., 213, u produžetku je dodatak na njemačkom, a dijelom na latinskom jeziku. Prema izvorniku iz zagrebačkog Hrvatskog državnog arhiva taj se dodatak nalazi pri dnu str. 643 i pisan je drugom rukom, nedvojbeno za potrebe Herbersteinova spora s Frankopanima. U njemu se donosi: *N.B. So ist zu uermerkhen, das bey disem ietwedem portu ein uilla dises namens gewesen, undt hat das tall eben des portten namen gehabt und hat. // Und als da stehet in des königs Casimiri (sic! Cresimiri) donation briefff'ut dicta ecclesia habeat suas parochias scilicet iuppam, quae fuit sub alpibus a castro latine Murula uocitato slauonico Stenice usque ad flumen Copriue et ecclesiam s. Georgij in Raunachissam suis cum pertinentiis, das ist von dem 23. portten Stinice bis leczten 67 Rauanski, da die khurehen s. Georgii gewesen, aller zehendt laut der donation verbrieffung dem bischoffen zu Rab geschenkht worden, welches auch zu sehen in den lezten des Paul Crab. bani brief instrumento ist.* R. LOPAŠIĆ, 1885., 213, na kraju tog njemačko-latinskog teksta donosi kratku opasku: "Croatia, 1639., december, fasc. 5. Dodatak je pisan po senjskom kapetanu Iv. Alb. Herbersteinu". U prijevodu LJ. KRMPOTIĆ, 1997.a, 324, koji su korigirali Tomislav Krpan i Robert Lejlek te djelomično autori ove studije, tu se priopćava: "NB. Mora se primijetiti kako je pri svakoj luci postojalo jedno selo (*villa*) istog imena i ono je dalo upravo to (lučko) ime. // I kao takva nalaze se u darovnici kralja Krešimira, gdje stoji 'da spomenuta crkva ima svoje župe odnosno Župu, koja je bila u podnožju utvrde, koja se na latinskome zove Marula, a na slavenskome (misli se na hrvatski jezik – op. autora) Stinica, do potoka Koprive i crkve sv. Jurja u Rovanskoj sa svim priležnostima', a to je od 23. luke Stinice do posljednje 67. Rovanske, gdje je bila crkva sv. Jurja. Sve se to odnosi na pisano potvrđenu darovnicu (u obliku desetine – op. autora) poklonjenu rapskom biskupu, koja je također vidljiva u posljednjem pismu hrvatskog bana Pavla". Potvrdu vjerodostojnosti toga dodatka, vjerojatno i ne znajući za Lopašićevu objavu ovog peljara, daje V. KLAJČ, 1900., 5 – 6, komentirajući upravo tu Krešimirovu darovnicu iz 1071.

ispravan. To najvjerojatnije sugerira da je temeljni čistopis kasnije neki geografiji nedovoljno vješt pisac (geograf ili pomorac) proširio dijelom novoga gradiva, ali ne na onim mjestima gdje bi te dodane točke (luke) doista dolazile od NW prema SE, već tamo gdje je on smatrao da trebaju doći. To je autorima ovoga teksta stvaralo dodatne poteškoće, ali su ih – barem se nadaju – uspjeli riješiti na zadovoljavajući način. Ipak, teško je zasada konstatirati što je pripadalo prvotnoj varijanti peljara, a što je pridodano kasnije, uključujući i pogrešne "popravke" premještanjem pojedinih točaka na mjesta gdje stvarno ne pripadaju.

te navodeći tek mjestimično uži izvadak iz nje: *iuppam, que fuit sub alpibus a castro latine Murula uocitato sclauonico Stenice usque ad flumen Copriue et ecclesiam sancti Georgii in Rawna*. Pritom se poziva na objavu cjeline te isprave kod F. RAČKI, 1877., 88. Toponimija koja se spominje u tom njemačkom i latinskom dodatku nazočna je i u zapisu Antonija Rajmonda, zamjenika ninskog biskupa, o njegovoj vizitaciji tog područja iza 1531. godine, što donosi V. KLAJČ (str. 6), prema D. FARLATI, 1769., 225 – 226. To potvrđuju i istraživanja I. ČRNČIĆ, 1867., 18 – 20. Prema tome, vjerodostojna je Herbersteinova bilješka utemeljena na jednom od onodobnih prijepisa te Krešimirove darovnice, ali i drugih pratećih dokumenata. Isti senjski kapetan to još jednom potvrđuje opširnim dokumentom, također s kraja 1639. godine, objavljenim kod R. LOPAŠIĆ, 1885., 213 – 224, osobito 217 – 219.

- 175 Ž. HOLJEVAC, 2003., 245 – 246: "Priobalni podvelebitski pojas od Senja do ušća rijeke Zrmanje, između osmanske Like i Krbave i Jadranskog mora pod mletačkom dominacijom, bio je u to vrijeme u sustavu Primorske krajine, odnosno Senjske velike kapetanije, pa je tako i karlovački general grof Johann Joseph von Herberstein u svoje vrijeme (prije smrti 1689. godine) suvereno upravljao tim područjem kao integralnim dijelom habsburškoga vojnokrajinskog prostora u hrvatskim zemljama. U znak izravne habsburške jurisdikcije (...) nad tim područjem, uvođenje u službu novoga zapovijedajućeg generala u Karlovcu – prema starom običaju (...) – redovito se oglašavalo s tri pucnja iz mužara u podgorskom mjestu Dračevcu u blizini ušća Zrmanje, kako se dogodilo npr. 1656. za nastupa grofa Tattenbacha ili 1669. godine pri instalaciji grofa Herbersteina."
- 176 Ž. HOLJEVAC, 2003., 246: "Premda se habsburška vlast u to vrijeme protezala do Obrovca, čini se da ona u tim krajevima nije bila naročito čvrsta. Iz više razloga (zbog udaljenosti i nepovoljnoga geostrategijskog položaja izduženog primorskog pojasa na međi triju imperijalnih sustava, a ranije dobrim dijelom i zbog senjskih uskoka) moguće je pretpostavljati da se u duljem trajanju radilo o više ili manje formalnom habsburškom vrhovništvu u Podgorju i o često vrlo promjenjivim stvarnim odnosima na terenu, što je omogućavalo svakojako upletanje mletačkih vlasti iz susjednoga i tom prostoru mnogo bližega dalmatinskog priobalja u lokalne prilike. Tako je karlovački general Herberstein 1669. godine izvijestio, među ostalim, da mletački kapetan Frane Posedarski pokušava odvoditi žitelje Karlobaga i okolice. Pritom valja imati na umu da su mnogi nerijetko i sami uskakali iz habsburškog i osmanskog područja na mletačko, i obrnuto. Pod prijetnjom opasnosti od osmanske provala u Ravne kotare, mletački providur u Dalmaciji Valier zapovijedio je 19. veljače 1679. godine glavarima više kotarskih mjesta, ali i glavarima Starigrada i Dračevca u Podgorju da slušaju zapovijedi koje će im izdati Stojan Janković i drugi lokalni vođe pod mletačkim nadzorom. Ako je mletački providur mogao izdati takvu zapovijed u to vrijeme neupitno habsburškim podanicima, onda je sasvim izvjesno da je sustavnom

Treće: o kasnijim intervencijama, ili barem nedovoljnom poznavanju geografskih obilježja podvelebitskoga prostora, svjedoče i udaljenosti između pojedinih za priređivače osobito markantnih maritimnih točaka:

I. Senj – Sv. Juraj, 5 *latinskih milja*, u realnosti 7,6 km, iz čega slijedi da je: $7,6 \text{ km} : 5 = 1,52 \text{ km}$;

II. Sv. Juraj – Lukovo, 5 *latinskih milja*, u realnosti 8,3 km, iz čega slijedi da je: $8,3 \text{ km} : 5 = 1,66 \text{ km}$;

III. Lukovo – Starigrad, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,4 km, iz čega slijedi da je: $7,4 \text{ km} : 5 = 1,48 \text{ km}$;

IV. Starigrad – Jablanac, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 10,3 km, iz čega slijedi da je: $10,3 \text{ km} : 5 = 2,06 \text{ km}$. To je prevelika vrijednost za talijansku milju. Međutim, u V. točki ove raščlambe ističe se udaljenost Jablanac – Vranjak s novih 5 *talijanskih milja*, a u realnosti to je tek 4,6 km. Ovdje se vjerojatno postupilo po stanovitom automatizmu jer se sva rastojanja daju svakih pet milja (latinskih ili talijanskih). Mjeri li se na relaciji Starigrad – Jablanac – uvala Mali Vranjak, proistječe da je: $10,3 \text{ km} + 4,6 \text{ km} = 14,9 \text{ km}$. Kako je u točkama 17. i 26. precizirano da je to $5 + 5 = 10$ *talijanskih milja*, onda slijedi da je: $14,9 \text{ km} : 10 = 1,49 \text{ km}$. Za jednu takvu milju to je mjera izvanredna za ono doba;

V. Jablanac – Vranjak, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 4,6 km, iz čega slijedi da je: $4,6 : 5 = 0,92 \text{ km}$, što je ekstremno malo za talijansku milju (vidjeti pojašnjenje ad "IV.");

VI. Vranjak – Prizna, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 8 km, pa slijedi da je: $8,0 \text{ km} : 5 = 1,60 \text{ km}$;

VII. Prizna – Cesarica, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,5 km, pa slijedi da je: $7,5 \text{ km} : 5 = 1,5 \text{ km}$;

VIII. Cesarica – Karlobag, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,1 km, pa slijedi da je: $7,1 \text{ km} : 5 = 1,42 \text{ km}$;

mletačkom prisvajanju Podgorja 1680-ih i osobito tijekom 1690-ih godina prethodila postupna mletačka penetracija tih krajeva već u ranijem razdoblju."

¹⁷⁷ Ž. HOLJEVAC, 2003., 253 – 267.

¹⁷⁸ *Carta*, 1824., Foglio 7.; karta u M. L. RUIĆ, 1780. Na PK-10 ta je granica također nazočna (*Landes Grenze*), i to kao granična crta između Kraljevine Dalmacije i Kraljevine Hrvatske, u čijem se sastavu nalazilo Hrvatsko primorje. Decidirano G. MARIENI, 1830., 175: *Il confine tra la Croazia e la Dalmazia riesce sulla riva del mare in un piccol seno, il quale si riconosce dagli altri per una chiesa che vi si vede nel mezzo intitolata a S. Maria Maddalena*; Segelhandbuch, 1893., 304: *In der Bucht Maddalena tritt die Grenzlinie zwischen Croatien und Dalmatien an die See*.

IX. Karlobag – Skočkobila, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,8 km, pa slijedi da je: $7,8 \text{ km} : 5 = 1,56 \text{ km}$;

X. Skočkobila – Lukovo, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,5 km, pa slijedi da je: $7,5 \text{ km} : 5 = 1,5 \text{ km}$;

XI. Lukovo – Sv. Marija Magdalena, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 12,7 km, pa slijedi da je: $12,7 \text{ km} : 5 = 2,54 \text{ km}$, što je za cijeli kilometar previše za ovakvu milju;

XII. Sv. Marija Magdalena – Tribanj, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 1,5 km, pa slijedi da je: $1,5 : 5 = 0,3 \text{ km}$, što je ekstremno premalo za tu milju. Ako je ad "XI." razdaljina Lukovo – Sv. Marija Magdalena problematična, a jest jer je prekomjernih 12,7 km, tada sve dolazi u normalu. Naime, ako se te dvije razdaljine zbroje proizlazi da je: $12,7 \text{ km} + 1,5 \text{ km} = 14,2 \text{ km}$. Budući da je za obje udaljenosti istaknuto da iznose po pet talijanskih milja, što je ukupno 10 tih milja, slijedi da je: $14,2 \text{ km} : 10 = 1,42 \text{ km}$, što je vrijednost unutar prihvatljivih granica;

XIII. Tribanj – Starigrad-Paklenica, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 12 km, pa slijedi da je: $12 \text{ km} : 5 = 2,4 \text{ km}$. No ovdje se mjeri do *Fortice Vece*, danas *Stare kule*, pa je to i veća udaljenost – 13,4 km, što znači da vrijednost od samo 5 talijanskih milja nikako ne odgovara. Po svojoj prilici radi o pogriješci, tako da je umjesto 5 trebalo pisati 10 tih milja. S obzirom da se radi o plovidbi uz obalu, vjerojatno od uvale do uvale, ukupno prevaljeni put bio bi i 15 km, čime se dobije potpuno odgovarajuća vrijednost za talijansku milju. U tom slučaju, i to ne samo na tom mjestu, treba pretpostaviti da je očuvani tekst vjerojatno u odnosu na stvarni izvornik imao barem jednu redakciju, u kojoj je redaktor, ne poznajući stvarno stanje na terenu, sve udaljenosti sveo na 5 milja. Posve je moguće da je prvih 5 milja mjereno do današnje *Sv. Trojice*, tj. *uvale Kusača*, eventualno do susjednog *Laden Porta*, a drugih 5 talijanskih milja do *Stare kule*;

XIV. Stara kula – Rovanjaska, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,5 km, pa slijedi da je: $7,5 \text{ km} : 5 = 1,5 \text{ km}$;

XV. Rovanjaska – Dračevac, 5 *talijanskih milja*, u realnosti 7,7 km, pa slijedi da je: $7,7 : 5 = 1,54 \text{ km}$. Zacijelo se ta izmjera nije obavila kopnom iz Rovanjске, već morem kroz Novsko ždrilo do Maslenice, a odatle kopnom do Dračevca, tako da je navedenih 7,7 km unutar prihvatljivih granica za gornju mjeru u talijanskim miljama.

Iz ove je analize vidljivo da je u *Senjskom peljaru* definirano petnaest ključnih točaka, pri čemu je početna bila Senj, a krajnja Dračevac. Za prve dvije udaljenosti korištena je latinska, a za sve ostale talijanska milja. Oscilacije u odnosu na stvarne udaljenosti uglavnom su razmjerno male. Tek su mjestimično učinjene velike pogreške (točke IV., V., XII., XIII.). Valja dodati da kod duljina milja, na temelju usporedbe podataka u peljaru s podacima izmjerenim na suvremenoj pomorskoj karti, ima stanovitih razlika. Međutim, s obzirom na vrijeme izmjere, tj. tadašnje metode i instrumente koji su korišteni pri mjerenju udaljenosti, osciliranje je prihvatljivo. To, naravno, vrijedi i za spomenute pogrešne udaljenosti. Naime, ako se relacije IV. – V. te XII. – XIII. promatraju skupno, tada su i za njih duljine milja kao i udaljenosti unutar prihvatljivih granica.

Četvrto: vrlo je moguće da je temeljni dio *Senjskog peljara* postojao prije kraja XVI. stoljeća, da bi se na taj izvornik počeli dograđivati novi podatci poslije 1617.,¹⁷⁹ s krajem uskočke nazočnosti na ovom obalnom pojasu, i to zbog interesa bečkoga dvora vezanih za financiranje obrane toga dijela Vojne krajine. Tako bi se najlogičnije mogle objasniti latinske milje na početku izvornika, što bi značilo da je praizvornik imao barem prvih 11 točaka (Senj – Lukovo), te vjerojatno ponešto i za nastavak obale. Cjelina *Senjskog peljara* najvjerojatnije je, u više navrata, dovršena u narednom desetljeću, te je on u hrvatskoj varijanti bio dostupan senjskom kapetanu možda cijelo desetljeće prije u literaturi isticane 1639., kada mu je poslužio kao dodatak vlastitom spisu prema dvoru u Beču u vezi s prijemom s Frankopanima. U tom smislu optimalno je ovaj vrijedni povijesni izvor datirati na početak XVII. stoljeća.

Peto: u *Senjskom peljaru* objavljeni su dragocjeni podatci na temelju kojih je moguće utvrditi oblike gospodarenja prirodnim resursima. Ponajprije, ističe se značenje brojnih uvala za sidrenje brodova različitih veličina.¹⁸⁰ Vršiti se tako svojevrsna klasifikacija luka, pri čemu se u obzir uzimaju njihovi obujmi, ali i hidrometeorološka obilježja.¹⁸¹ Isto se tako u brojnim uvalama podvelebitskog kraja

¹⁷⁹ Radi se o Madridskom miru od 16. rujna 1617. kojim je riješeno tzv. uskočko pitanje. O tome detaljnije B. POPARIĆ, 1936., 134 – 142.

¹⁸⁰ Uz isticanje rednog broja u izvorniku, općenito su dobre za sidrenje: 24. Biškupica, 34. Bili brigovi i 35. Paški porat. Dobra za sidrenje malih brodova: 37. Drinovica.

¹⁸¹ Luka za veliku flotu: 49. Lukovo-Šugarje. Dobra za male i velike brodove: 1. Spasovac, 5. Sveti Juraj, 9. Dumboka, 10. Ždralova, 11. Lukovo, 12. Vlaška, 14. Biluća, 15. Klada, 17. Starigrad (x 2), 18. Vela Ivanča, 48. Slane drage (x 3). Dobra za brodove: 3. Vlaška, 16. Vukotić, 19. Vrulja, 20. Grbačka, 22. Vlaka, 27. Badnjina, 28. Bačvica, 30. Bočarije (x 2), 31. Javorina (x 2), 32. Prizna (x 2), 36. Cesarica, 41. Kralić, 42. Moščina, 43. Ognjilo, 44. Črnika, 45. Skočkobila, 51. Tvrda draga,

kao važna djelatnost isticao ribolov.¹⁸² Posebno je zanimljivo što se izrijekom navodi mogućnost sječe drva na 16 lokacija između Senja i Novskog ždrila.¹⁸³ Naime, sječa i prodaja drva stoljećima su bile prevladavajuće gospodarske aktivnosti lokalnog stanovništva. Za senjskog kapetana Ivana Alberta Herbersteina (koji je s Jurjem Barbom, kako se navodi u peljaru, obavljao izvide u predjelu Šibuljine) taj je element bitan jer je prodaja tog drva značila izvor financijskih prihoda toliko važnih za funkcioniranje obrane tog obalnog pojasa u vrijeme austrijske vlasti.¹⁸⁴ Podatci o sječi drva u *Senjskom peljaru* ujedno su važan dokaz sustavne promjene okoliša, tj. degradacije biljnog pokrova na primorskim padinama Velebita.

Šesto: s obzirom da je *Senjski peljar* uputa za plovidbu, posve je razumljivo da uz podatke o mogućoj opskrbi hranom (ponajprije riba te drvo za pripremu hrane, a posebno i spomen mlinova za žito u Žrnovnici) prevladavaju podatci o mjestima s pitkom vodom.¹⁸⁵

Sedmo: budući da je *Senjski peljar* nastao u vremenu opterećenom sukobima s Osmanlijama i Mlečanima, odgovarajuća pozornost posvećena je i podacima o ratnim operacijama, ali i o naseljavanju koje je uslijedilo nakon njih. Tako se spominju sukobi s Turcima u području Drvarice, Šugarice i dviju Krušćica te sukob s Mlečanima u Karlobagu. S tim u vezi su zanimljivi i podatci o pokušaju osmanlijskih vlasti da nasele pojedina mjesta uz obalu (Šibuljina i Rovanjaska), te da organiziraju poljoprivrednu proizvodnju (Rovanjaska).

53. Pržunac, 54. Sv. Marija Magdalena, 55. Koromačina, 58. Tribanj (x 2), 61. Starigrad-Paklenica, 65. Modrić. Dobra za brodove svake vrste: 21. Pećica, 33. Trolokve, 39. Tatinja, 59. Milovac – Vela draga, 60. Baška draga. Dobra luka: 23. Stinica (x 2), 25. Jablanac, 26. Zavrtnica, 26. Burnjača, 26. Vranjak, 29. Vrulja, 46. Sedlenica, 47. Kijac, 56. Krušćica (x 2), 63. Bili Brigovi. Dobra luka za svakoga vremena: 52. Slobodina. Nije dobra za brodove: 2. Ujča i 6. Jablanova.

¹⁸² Dobre luke za lov ribe: 2. Ujča, 3. Vlačka, 4. Grabova (x 2), 5. Sveti Juraj, 7. Rača, 8. Žrnovnica, 11. Lukovo, 12. Vlačka, 13. Anžina, 14. Biluća, 15. Klada, 19. Vrulja, 26. Zavrtnica, 26. Burnjača, 26. Vranjak, 32. Prizna (x 2) i 36. Cesarica.

¹⁸³ Za drva: 2. Ujča, 15. Klada, 16. Vukotić, 20. Grbačka, 22. Vlaka. Za sječu drva: 6. Jablanova, 7. Rača, 13. Anžina, 19. Vrulja, 42. Moščina, 43. Ognjilo, 44. Črnika, 46. Sedlenica, 47. Kijac, 51. Tvrda draga, 53. Pržunac, 55. Koromačina i 61. Starigrad-Paklenica.

¹⁸⁴ O trgovini drvom s obale i iz zaobalja Velebitskog kanala vidjeti: B. HRABAK, 1991., 57 – 107; N. ŠTEFANEC, 2003., 337 – 363. Za mletačku zainteresiranost za šumsko bogatstvo na tom području B. POPARIĆ, 1936., 134 – 142.

¹⁸⁵ Dobra slatka voda: 5. Sveti Juraj, 17. Starigrad (x 2). Potok slatke vode: 8. Žrnovnica, 11. Lukovo – Jurjev potok, 14. Biluća, 15. Klada, 18. Vela Ivanča. Dobra voda: 23. Stinica (x 2), 26. Zavrtnica, 26. Burnjača, 26. Vranjak, 28. Bačvica, 29. Vrulja, 30. Bočarije (x 2), 31. Javorina (x 2), 36. Cesarica, 41. Kralić, 54. Sv. Marija Magdalena, 56. Krušćica (x 2), 58. Tribanj (x 2), 63. Bili Brigovi i 64. Seline.

POMORSKO-GEOGRAFSKA OBILJEŽJA VELEBITSKOG KANALA
PREMA PELJARIMA I SLIČNIM DJELIMA XVIII. I XIX. STOLJEĆA

Nakon brojnih plovidbenih priručnika i kraćih opisa hrvatske obale u djelima europskih kartografa tijekom druge polovine XVII. i prve polovine XVIII. stoljeća, koji velebitsko Podgorje uglavnom ne razmatraju ili ga prikazuju vrlo uopćeno i insuficijentno (primjerice, John Seller, Vincenzo Maria Coronelli i dr.),¹⁸⁶ tek nešto detaljniji prikaz tog prostora dao je francuski hidrograf i geograf Jacques Nicolas Bellin. On je u djelu *Opis Mletačkog zaljeva i Moreje*, stanovite kombinacije kulturno-povijesnog vodiča i peljara objavljenog 1771. godine, pravilno odredio geografski obuhvat Velebitskog kanala koji se proteže otprilike od Senja do Novskoga ždrila, te ga naziva Planinskim kanalom (*Canal de la montagne*).¹⁸⁷ Dakako, i njemu je prvi Senj, smješten na brdovitom, grubom i neplodnom terenu. Međutim, osim kulturno-povijesnih podataka (nekadašnje sjedište uskoka, sjedište biskupije podređene Splitskoj nadbiskupiji, veći broj crkava i samostana, mjesto boravka vrhovnog kapetana i gradskoga grofa itd.), nema informacija nautičke prirode. Južnije od Senja su luka Vlaška (*port de Vlasca*) i selo Sv. Juraj (*village de Saint-George*), jedno blizu drugog, ali su oba od malog značenja. Izuzetak je tek navod da Mlečani prostor Planinskog kanala jugoistočno od Senja nazivaju Morlačkim kanalom (*Canal de la Morlacca*),¹⁸⁸ da je dug najmanje 18 lega (54 nautičke milje), te da se proteže do Veće (*Vezza*), velikog trgovišta na kraju tog kanala, u blizini ulaza u Novigradsko more (kod njega je to Novigradsko jezero – *lac appelé Nove Gradi*).¹⁸⁹ Općenito, duž obale malo je naseljenih mjesta, a za Veću ističe da postoje dvije: velika na morskoj obali i

¹⁸⁶ J. SELLER, 1677., 64 – 65; V. M. CORONELLI, 1688., fol. 7.

¹⁸⁷ J. N. BELLIN, 1771., 71. Ipak na svojim regionalnim kartama broj 13 i 15 cjelinu od Tihog kanala do Novskoga ždrila naziva *Canal de Morlaca*, a u tekstu (69) *Canal de la Morlacca*. Već se time svjedoči da se za kartografski dio pretežno koristio ranijim Coronellijevim materijalom, a u tekstualnom dijelu, na temelju vlastitih spoznaja i oskudnih drugih izvora, ipak manje-više daje kakav-takav prinos u odnosu na ranije slične izvore.

¹⁸⁸ Uz taj kanal, na obali kopna ispunjenog planinama, od kojih ih se dosta pruža sve do morske obale, žive Morlaci, svjedoči J. N. BELLIN, 1771., 69 – 70. Nekad je to područje bilo mnogo naseljenije. Sami Morlaci (*Morlaques*), izbjeglice su iz Albanije, odlučni i neumorni ljudi, podređeni dijelom Mlečanima, a dijelom austrijskoj vlasti. Turski su neprijatelji, pa ih često napadaju, gotovo uvijek uspješno. Govore slavenskim jezikom (*ils parlent Esclavon*), većina ih je grčke vjere (*religion des Grecs*). Smatra ih se opasnim ljudima. Izgledaju divlje. Svoje proizvode na tržištu nose naoružani sabljama i karabinkama. Uglavnom žive u planinama i brinu se o svojim stadima.

¹⁸⁹ Danas je to Novigradsko more. PK-100-19.

manja na kopnu, ali su međusobno malo udaljene. Konačno, spomenuo je i Starigrad,¹⁹⁰ ali to nije onaj kod Senja, već je to Starigrad-Paklenica, kako se može razumjeti iz konteksta. Sve se to vidi i na njegovim preglednim kartama.¹⁹¹

Svega tri godine nakon objavljivanja Bellinova djela, preciznije 1774., akvatorij Velebitskog kanala obišao je znameniti prirodoslovac Alberto Fortis. U njegovu *Putu po Dalmaciji*, izdanom u Londonu 1778., nalaze se tri pisma koja je napisao Johnu Strangeu, engleskom ministru u Mlecima. Već u prvom od tih pisama, onom o Primorskoj Hrvatskoj (*Littoral Croazia*), Fortis je utvrdio da je Kvarner "izuzetno buran zbog sjevernih vjetrova koji ga često, iznenada, uzburkaju podižući valovlje strašne visine i pomračujući zrak maglom od vode što se podiže i raspršuje u sitne čestice zbog udaranja u mnoge hridi i stjenovite otoke kojima je ispunjen i zapriječen kanal".¹⁹² Opis bure u Senju još je slikovitiji: "Vjetar što stiže s golih planina puše tako žestoko u tom uskom prosjeku (misli na Vratnik, usjek u Velebitu kuda i danas ide cesta prema zaobalju – op. autora) da katkad zimi čovjek ne može bez pogibelji izići iz kuće, a izvan grada je još mnogo gore. Događa se često da djecu i slabu čeljad, kada ne hode preko trga gdje se zaista nijedna razborita osoba ne pojavljuje u takvo vrijeme, nego kroz uske krivudave ulice, vjetar podigne sa zemlje i njima udari u zid; a kada prijeka potreba prisili nekoga da pođe u pristanište gdje leži brodovlje, premda puže na rukama i nogama, ponekad se kotrlja kao slamka zbog siline vjetra. Na senjskoj tržnici (*market place of Segna*) vjetar često obara konje natovarene solju, te odnosi krovove s kuća iako su pokriveni vrlo teškim kamenjem. Brodovi koji pripadaju Senju ili s njime trguju, nastoje se skloniti u luke otoka Raba (*ports of the island of Arbe*) prije nego nastupe zimske oluje, ali koji god se nađu u luci za tih uragana (*hurricanes*), izvrgavaju se najvećoj opasnosti da propadnu i nikad ne umaknu bez oštećenja, niti im pomorci mogu išta pomoći jer su prisiljeni stajati pod palubom. U takvim prilikama vlasnici brodova daju po trideset, a katkad i četrdeset cekina siromašnim mjesnim mornarima da pođu pritegnuti užad uz smrtnu pogibelj.

¹⁹⁰ J. N. BELLIN, 1771., 71 – 72.

¹⁹¹ J. N. BELLIN, 1771., Pl. 13. (između str. 65 – 66) i Pl. 15. (između str. 86 – 87).

¹⁹² A. FORTIS, 1984., 271, prijevod Mate Marasa. U izvorniku, A. FORTIS, 1778., 509, dosta se rabi engleski izraz *mist*, hrvatski magla. Tu pojavu danas nazivamo vodenom ili morskom prašinom. Ona može nastati i na način kako to opisuje Fortis, ali pretežno ipak tako što bura u svojim naletima kida vrhove valova, te ih raspršuje u tu vodenu prašinu. To je jedno od bitnih obilježja bure. O tom fenomenu bure vidjeti M. KOZLIČIĆ, 2006.a, 146, bilješka 501, a o buri kako je shvaća Beautemps-Beaupré 1806. – 1808. godine, 21 – 24.

More u kanalu sučelice Senjskoj dolini gotovo nikad nije mirno."¹⁹³ Dakle, Fortis posebno ističe značenje bure za svekoliki društveno-gospodarski život Senja i okolice, što se zacijelo odnosi i na pomorske aktivnosti u Velebitskom kanalu.

U odnosu na Bellina, iscrpniji kartografski prikaz velebitskog Podgorja dao je Pažanin Marko Lovre Ruić na regionalnoj karti Like, Krbave i obale Velebitskog kanala iz 1780. godine.¹⁹⁴ Na toj su karti notirane Cesarica (*Cesarizza*), Karlobag (*Carlobago*), Sveta Marija Magdalena (*Tristeniza*), Tribanj (*Triban*), Starigrad-Paklenica (*Starigrad*), Modrić (*Modriz*), Dračevac (*Dracevaz*), Obrovaz (*Obbrovazzo*), Sv. Juraj na Zrmanji (*S. Giorgio di Kopriva*), te vodotok Zrmanje (*Zermagna Fiume*). Karlobag, Dračevac i Obrovac predočeni su vinjetama za utvrde, Trstenica nema nikakve vinjete, a ostali toponimi vinjetama za crkve. Dakle, tu je tek nekoliko toponima, ali su iznimno važni jer svjedoče da se umjesto *Veza* za Starigrad-Paklenu još najmanje krajem XVIII. stoljeća u nas rabilo hrvatsko ime Starigrad, a slično je i sa Zrmanjom, koja se izrijekom tako naziva, a tu je i spomen utvrde Dračevac, te na koncu notiranje Sv. Jurja na Koprivi, što je još starije hrvatsko ime za Zrmanju (Sv. Juraj na Zrmanji). Konačno, tu je i staro ime Svete Marije Magdalene, Trstenica, koje se u najnovije doba izgubilo, a i ono je zabilježeno u *Senjskom peljaru*. Ovdje je ponajprije predočena kao mjesto razgraničenja područja pod mletačkom i austrijskom vlašću. Kako je Ruiću u prvom planu bilo kartografiranje Like i Krbave, to je razlog da se obali posvetilo manje pozornosti, inače bi, nedvojbeno, i ona bila bitno bogatija toponimijom.

Sve što je u pomorsko-geografskoj literaturi i na pomorskim kartama slijedilo u idućih nekoliko desetljeća, nije bolje od Bellina, a još manje od Ruića. Dobar je tome primjer karta Jadrana Vincenza de Lucija iz 1809., na kojoj – osim tek nekoliko toponima – za podvelebitski obalni pojas nema ničega drugoga,¹⁹⁵ ili primjerice jadranski peljari Domenica Giovannija Bassija iz 1812.¹⁹⁶ i Johna Purdyja iz 1826. godine, koji će spomenuti tek Senj, Karlobag i Morlake.¹⁹⁷ John Purdy, engleski pisac

¹⁹³ A. FORTIS, 1984., 274, prijevod Mate Marasa; A. FORTIS, 1778., 514 – 515.

¹⁹⁴ M. L. RUIĆ, 1780., karta na str. 8a. O Ruiću i njegovoj rukopisno-kartografskoj ostavštini vidjeti M. KATIĆ PILJUŠIĆ, 2004., 307 – 324.

¹⁹⁵ V. DE LUCIO, 1809.

¹⁹⁶ D. G. BASSI, 1812., 25 – 29. Postoji i izdanje ovoga priručnika iz 1834., koje je tek ponešto doradeno varijanta prvotiska.

¹⁹⁷ J. PURDY, 1826., 183.

mediteranskih peljara u kojima je obuhvaćen i Jadran (*Adriatic Sea*, ali i *Gulf of Venice*), opisao je Senj slično Fortisu, što svakako potvrđuje da je Fortisovo djelo imalo odraza i na peljarsku literaturu. Naime, Purdyju je Senj (*Segna – Zeng*), pored ostalog, grad uz more pri kraju veoma niske doline, te je okružen brdima "s mramorom" (zapravo se radi o vapnencu). Jako je "izložen bijesnim vjetrovima s planina", koji su sposobni podignuti čovjeka sa zemlje i lomiti zidove kuća. Konji natovareni solju često su odneseni s tržnice, a krovovi kuća, iako prekriveni teškim kamenjem, također su odneseni. Purdy ponavlja i Fortisovu tvrdnju da je more na kraju kanala Senja rijetko mirno, te se plovila koja mu pripadaju ili ovdje trguju, sklanjaju u luci na Rabu prije nego dođu zimske oluje.¹⁹⁸

Epohalna prekretnica u istraživanju i kartografskom prikazivanju Jadrana nastupila je s hidrografskom izmjerom koju je parcijalno obavio Charles François Beautemps-Beaupré 1806. i 1808./1809. godine.¹⁹⁹ Bez obzira što taj francuski hidrograf, sukladno nepovoljnim vojno-političkim prilikama, nije uspio obaviti cjelovitu hidrografsku izmjeru Jadrana, njegova su postignuća bila temelj na kojem su, na raskrižju dvadesetih i tridesetih godina XIX. stoljeća, u austrijskoj organizaciji obavljena cjelovita hidrografska, oceanografska, meteorološka, geomagnetska i ostala za plovidbu bitna istraživanja, u kojima su sudjelovali onodobni najugledniji istraživači i najsposobniji mjernici.²⁰⁰ Kao rezultat te složene izmjere, u Milanu je od 1822. do 1824. tiskan *Atlas plovidbenih karata Jadrana*, a zatim je također u Milanu 1830. objavljen znameniti Marienijev *Peljar Jadrana* (bečko izdanje objavljeno je 1845. godine).²⁰¹ Međutim, ni tu, kao ni na austro-ugarskim pomorskim kartama nastalim na raskrižju sedmog i osmog desetljeća XIX. stoljeća, ili još kasnijim

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Podrobno M. KOZLIČIĆ, 2006.a.

²⁰⁰ To su: maršal Franz Xaver baron von Zach, pomorski kapetan (kasnije engleski admiral) William Henry Smyth, maršal Koller, kont Nugeng, baron Potier pa geodetsko-kartografski pukovnici Campana i Visconti, pomorski kapetani Hurd, Gauttier i Giacomo Marieni, ali i niz drugih istraživača. Podrobnije W. H. SMYTH, 1854., 362 – 366.

²⁰¹ *Carta*, 1824.; G. MARIENI, 1830. "Atlas plovidbenih karata" bit će iznova tiskan šezdesetih godina 19. stoljeća, a Marienijev "Peljar Jadrana" 1845. godine. Taj će peljar unatoč pojavi drugih na talijanskom (A. B. COSULICH, 1848., G. B. GRUBAS, 1842., L. LAMBERTI, 1848.), francuskom (A. LE GRAS, 1855.) i engleskom jeziku (J. IMRAY, 1860., J. W. NORIE, 1847., *Pilot*, 1861., *Pilot*, 1880.) biti temelj za jadransku plovidbu. Sve kasnije izmjene tiskane su kao posebne dopune na njemačkom. U svojem fundusu, uz izdanje iz 1845., ima ih pulska Sveučilišna knjižnica.

topografskim kartama, te austro-ugarskom izdanju *Peljara Jadrana* u Puli 1893.,²⁰² ne će biti svi toponimi što ih sadrži *Senjski peljar*, koji je i od njih bogatiji. Razlog tome više nije u nepoznavanju kao u ranijim stoljećima, već u generalizaciji i drukčijem vrjednovanju istoga obalnog prostora. Ono što je bilo važno autoru (ili autorima) *Senjskog peljara* na početku XVII. stoljeća, u XIX. stoljeću bit će drukčije vrjednovano, pa Marieni ili austro-ugarski peljar, te prateći kartografski materijal – da se i ne spominju peljari iz prve polovine XX. stoljeća²⁰³ – donose čak i više toponima, hidronima, hagianima, oronima itd., ali samo one što su autorskim timovima koji su priređivali to impozantno gradivo aktualni u vremenu nastanka tih djela. U takvoj situaciji naravno je da su neke lučice iz *Senjskog peljara* bile "ispuštene" jer su u XIX. stoljeću izgubile značenje koje su imale početkom 17. stoljeća, ali su zato notirane brojne druge koje se uopće ne spominju u *Senjskom peljaru*. O kakvoći podataka sadržanih u peljarima i na kartama iz XIX. i XX. stoljeća najbolje svjedoče podnožne bilješke ove studije.

ZAKLJUČAK

Iz raščlambe *Senjskog peljara* očividno je da je to posve izvoran plovidbeno-gospodarski dokument koji je množinom zabilježenih raznolikih podataka takav da se nije mogao ugledati ni u koji sličan povijesni dokument nastao prije njega. Štoviše, množinu informacija koje on pruža za relativno kratki dio hrvatske obale (Senj – Dračevac – Obrovac), imat će tek peljari nastali krajem trećeg desetljeća XIX. stoljeća i kasnije. U tom smislu ovaj prevažan povijesni izvor trebalo je potanko istražiti, svakako i stoga što je on najstariji izvor takve vrste nastao na hrvatskome jeziku. Autori se nadaju da će ovdje polučeni rezultati možda potaknuti i druge istraživače da se pozabave *Senjskim peljarom*, te pridonesu otklanjanju dvojbenih rješenja mjestimično nazočnih u ovoj studiji.

²⁰² *Segelhandbuch*, 1893.; *Küstenkarten des Adriatischen Meeres. Aufgenommen in den Jahren 1866, 1867, 1868, 1869 und 1870 unter der Direktion des k. u. k. Linien-Schiffs-Kapitain T. Österreicher*, Militär-geografisch Institut in Wien, Pula, 1872., 39 listova karata (Kriegsarchiv – Beč, sign. B IX b 95). Te su karte i kasnije izdavane, a slično će činiti i Talijani nakon nastanka njihove samostalne države. Shematski prikaz tih kasnijih izdanja, uz njihov popis, donosi *Segelhandbuch*, 1893., V – VIII; *Segelhandbuch*, 1906., VII – VIII.

²⁰³ Temeljni su: *Mittelmeer*, 1930.; *Segelhandbuch*, 1906.; *Segelhandbuch*, 1907. Od izdanja na hrvatskom kratki opis se daje u *Priručnik*, 1930., a prvi pravi peljar na našem jeziku nastat će na početku druge polovine toga XX. stoljeća. To je znameniti A. BOTRIĆ, 1952.

IZVORI I LITERATURA

Kartografski materijal

- *Atlas*, 2004. = *Atlas istočne jadranske obale, otoka i zaleđa*, VBZ, Zagreb, 2004.
- *Carta*, 1824. = *Carta di cabottaggio del mare Adriatico*, Disegnata ed incisa sotto la Direzione dell'I. R. Stato maggiore generale nell'I. R. Istituto geografico militare, Dall'Imperiale regia stampera, Milano, 1822. – 1824. (Državni arhiv – Zadar, Fond geografske i topografske karte Dalmacije i susjednih oblasti, sign. 76a)
- CORONELLI, Vincenzo Maria, 1688. = Karta "Ristretto della Dalmazia (...)", u: *Mari, golfi, isole, spiagge, porti, citta, fortezze, ed altri luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro e Livadia* (...), III, Venetia, 1688. (Državni arhiv – Zadar, Knjižnica, sign. 578c)
- LUCIO, Vincenzo de, 1809. = Pomorska karta "Nuova carta del Mare Adriatico ossia Golfo di Venezia", Trieste, 1809. (Znanstvena knjižnica – Zadar)
- MK-10 = Male karte, MK-10. "Velebitski kanal", Mjerilo 1 : 100.000, Hrvatski hidrografski institut, Split, 2000.
- PK-08 = Spezialkarte, Blatt 8. "Quarnerolo", Mjerilo 1 : 80.000, Hydrographisches Amt der k.u.k. Kriegsmarine, Seekartendepot, Pola, 1914. (Hrvatski hidrografski institut – Split)
- PK-10 = Spezialkarte, Blatt 10. "Insel Pago und der Morlacca-Kanal nebst Becken von Novegradi", Mjerilo 1 : 80.000, Hydrographisches Amt der k.u.k. Kriegsmarine, Seekartendepot, Pola, 1914. (Hrvatski hidrografski institut – Split)
- PK-100-18 = Pomorska karta "Rijeka – Kvarnerić" 100-18, Mjerilo 1 : 100.000, Hrvatski hidrografski institut, Split, 2000.
- PK-100-19 = Pomorska karta "Silba – Pag" 100-18, Mjerilo 1 : 100.000, Hrvatski hidrografski institut, Split, 2007.
- PK-201-1951. = Pomorska karta "Kvarnerić" 201., Mjerilo 1 : 80.000, Hidrografski institut JRM, Split, 1951. (Hrvatski hidrografski institut – Split).
- PK-201-1976. = Pomorska karta "Kvarnerić" 201., Mjerilo 1 : 80.000, Hidrografski institut JRM, Split, 1976. (Hrvatski hidrografski institut – Split).
- PK-202-1977 = Pomorska karta "Lošinj – Silba" 202., Mjerilo 1 : 80.000, Hidrografski institut JRM, Split, 1977. (Hrvatski hidrografski institut – Split).
- PK-203-1952. = Pomorska karta "Pag i Velebitski kanal" 203., Mjerilo 1 : 80.000, Hidrografski institut JRM, Split, 1952. (Hrvatski hidrografski institut – Split).
- PK-203-1976. = Pomorska karta "Pag i Velebitski kanal" 203., Mjerilo 1 : 80.000, Hidrografski institut JRM, Split, 1976. (Hrvatski hidrografski institut – Split).
- SCOLARI, Stefano, cca 1630. = Geografska karta "[Zapadni dio Hrvatske]", Venecija, prva polovina 17. st. (Državni arhiv – Zadar, Fond geografske i topografske karte Dalmacije i susjednih oblasti, sign. 108.)
- TK-418-2. = Topografska karta "Rab" 418-2., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-418-2-2. = Topografska karta "Senj" 418-2-2., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.

M. Kozličić – J. Faričić – S. Uglešić ♦ Luke i lučice Velebitskog podgorja...

- TK-418-2-4. = Topografska karta "Klada" 418-2-4., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-418-4. = Topografska karta "Rab" 418-4., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-418-4-2. = Topografska karta "Jablanac" 418-4-2., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-418-4-4. = Topografska karta "Novalja" 418-4-4., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-419-3. = Topografska karta "Gospić" 419-3., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-419-3-3. = Topografska karta "Karlobag" 419-3-3., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-469-1. = Topografska karta "Zadar" 469-1., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-469-1-2. = Topografska karta "Lukovo Šugarje" 469-1-2., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-469-1-2. = Topografska karta "Pag" 469-1-2., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-469-2. = Topografska karta "Zadar" 469-2., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-469-2-1. = Topografska karta "Ljubačka vrata" 469-2-1., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-469-2-4. = Topografska karta "Velika Paklenica" 469-2-4., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-470-1. = Topografska karta "Gračac" 470-1., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-470-1-3. = Topografska karta "Vaganski vrh" 470-1-3., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-470-3. = Topografska karta "Gračac" 470-3., Mjerilo 1 : 50.000, Vojnogeografski institut JNA, Beograd, 1985.
- TK-470-3-1. = Topografska karta "Novigradsko more" 470-3-1., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.
- TK-470-3-2. = Topografska karta "Obrovac" 470-3-2., Mjerilo 1 : 25.000, Državna geodetska uprava RH, Zagreb, 1997.

Drugi izvori i literatura

- ALAGIĆ, Mehmed, *Leksikon muslimanskih imena*, Hamidović, Tuzla, 2008.
- BAJIĆ, Alica, "Cold Air Outbreak and the Adriatic Bura", *Geofizika*, Geofizički zavod "Andrija Mohorovičić", Prirodoslovno-matematički fakultet, 4, Zagreb, 1987., 27 – 34.
- BALEN, Šime, *Jablanac (1179. – 1979.). Povijesna skica prigodom 800. obljetnice*, vlastita naklada, Zagreb, 1979.
- BASSI, Domenico Giovanni, *Costiere del Mare Adriatico ovvero descrizione di tutti li porti, rade, baje, isole, ecc.*, per Francesco Andreola Stampatore della R. Marina Italiana, Venezia, 1812. (Biblioteca Civica – Trieste)
- BAŠNEC, Nikola, "Austrija i dolazak kapucina u Karlobag", *Gazophylacium*, Pinta – Udruga za očuvanje, obnovu i korištenje kulturnog blaga Hrvatske, 6 (1-2), Zagreb, 2001., 55 – 64.
- BELLIN, Jacques Nicolas, *Description géographique du Golfe de Venise et de la Morée*, de l'imprimerie de Didot, Rue Pavée, Quai des Augustins, Paris, 1771. (Sveučilišna knjižnica – Pula; Sveučilišna knjižnica – Split)
- BOGOVIĆ, Mile, "Pavlini u Senju", *Senjski zbornik*, Senjsko muzejsko društvo, 13, Senj, 1988., 109 – 120.
- BOTRIĆ, Anton, *Peljar po Jadranu. I. dio. Istočna obala (Od Soče do sjevernog Krškog kanala)*, Hidrografski institut JRM, Split, 1952. (Hrvatski hidrografski institut – Split)
- BRATANIĆ, Mateo, "Britanski putnici-putopisci na istočnoj obali Jadrana do kraja 18. stoljeća", *Mogućnosti*, Književni krug, 4-6, Split, 2003., 121 – 132.
- COLNAGO, Josip, "Sredovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina", *Starohrvatska prosvjeta*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2 (1-2), Split, 1928., 127 – 135.
- CORONELLI, Vincenzo Maria, *Mari, golfi, isole, spiagge, porti, citta, fortezze, ed altri luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro, e Livadia*, 3, per Gio. Battista Tramontino, Venezia, 1688. (Državni arhiv – Zadar)
- COSULICH, Alberto Battista, *Portolano ossia guida dei piloti costieri dei mari Mediterraneo, Adriatico, Arcipelago, Nero, Marmara ed Azof*, 1-2, Co'Tipi Tondelli a spese dell'Autore, Venezia, 1848. (Biblioteca Civica – Trieste)
- ČRNČIĆ, Ivan, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbauskoj biskupiji*, Pietro Marietti, Rim, 1867. (Filozofski fakultet, knjižnica – Zagreb)
- FARIČIĆ, Josip, "Otok Pag na starim kartografskim prikazima", *Geoadria*, Hrvatsko geografsko društvo i Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 8 (1), Zadar, 2003., 47 – 126.
- FARLATI, Daniele, *Illyrici sacri tomus quartus*, apud Sebastianum Coleti, Venetiis, 1769. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- FORTIS, Alberto, *Travels into Dalmatia*, London, 1778. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- FORTIS, A., *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984.
- GLAVIČIĆ, Ante, *Vodič po Senju i okolici*, Senjsko muzejsko društvo, Senj, 1974.
- GRUBAS, Giovanni Battista, *Nuovo costiere del Mare Adriatico*, a spese di Orlandini figlio, Trieste, 1842. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)

- GRÜNFELDER, Anna Maria, "Vojna krajina i reformski procesi u ranom novom vijeku, s posebnim osvrtom na Primorsku krajinu i grad Senj", *Senjski zbornik*, Senjsko muzejsko društvo, 36, Senj, 1999., 91 – 122.
- GRÜNFELDER, A. M., "Karte kao izvor za poznavanje senjskih uskoka", *Radovi*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 32-33, Zagreb, 2000., 355 – 363.
- HILJE, Emil, "Gradnja kaštela u Ražancu 1507. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 50, Zagreb – Zadar, 2008., 119 – 145.
- HOLJEVAC, Željko, "Problemi habsburško-mletačkog razgraničenja u Podgorju i Podzrmanju potkraj 17. i početkom 18. stoljeća", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 45, Zagreb – Zadar, 2003., 243 – 269.
- HORVAT, Rudolf, *Lika i Krbava (Povijesne slike, crtice i bilješke)*, I., Matica hrvatska, Zagreb, 1941. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- HRABAK, Bogumil, "Regionalna i međunarodna trgovina Mlečana i Dubrovčana drvetom iz Senja (XIV. – XVIII. stoljeće)", *Radovi*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 24, Zagreb, 1991., 57 – 107.
- IMRAY, James, *Sailing Directions for the Adriatic Sea and Gulf of Venice*, James Impay & Son, London, 1860. (Library of Congress – Washington)
- *Jadran. Vodič i atlas*, (skraćeno: *Jadran*, 1971.), Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1971.
- JELIĆ, Roman, "Novigradski distrikt", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 31, Zagreb – Zadar, 1989., 87 – 173.
- KATIĆ PILJUŠIĆ, Mirisa, "Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46, Zagreb – Zadar, 2004., 307 – 324.
- KLAJČIĆ, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zora, 1974., Zagreb.
- KLAJČIĆ, B., *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990., Zagreb.
- KLAJČIĆ, Vjekoslav, "Ime i porijeklo Frankapana", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 4 (1), Zagreb, 1900., 1 – 20.
- KLAJČIĆ, V., "Građa za topografiju Ličko-krbavske županije u srednjem vijeku", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, 6, 1902., 1 – 31. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- KOZLIČIĆ, Mithad, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Književni krug, Split, 1990.
- KOZLIČIĆ, M., *Monumenta cartographica maris Adriatici Croatici / Kartografski spomenici hrvatskog Jadrana. (Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća)*, AGM, Zagreb, 1995.
- KOZLIČIĆ, M., "Adriatic Sailing Routes as Reported in the 14th ad 15th Century Pilgrims and Travel Reports", *Balkan Studies*, Institut for Balkan Studies, 41 (1), Thessaloniki, 2000.a, 5 – 25.
- KOZLIČIĆ, M., "The Defensive System of Adriatic Navigation", *Histria Antiqua*, Sveučilište u Zagrebu, Međunarodno središte hrvatskih sveučilišta u Istri, Međunarodni istraživački centar za arheologiju, Brijuni – Medulin, Društvo za povijest i kulturni razvitak Istre, 6, Pula, 2000.b, 49 – 124.
- KOZLIČIĆ, M., *Regiones flumina Unnae et Sanae in veteribus tabulis geographicis / Unsko-sansko područje na starim geografskim kartama. (Izbor karata, planova i veduta u kontekstu historije*

Unsko-sanskog područja od kraja 15. do početka 18. stoljeća), Narodna i univerzitetska biblioteka – Kantonalni arhiv USK, Sarajevo – Bihać, 2003.

- KOZLIČIĆ, M., *Istočni Jadran u djelu Beauteemps-Beaupréa / Eastern Adriatic in the Work of Beauteemps-Beaupré*, Hrvatski hidrografski institut, Split, 2006.a.
- KOZLIČIĆ, M., "Povijesni kontekst funkcioniranja istočnojadranskih luka kao poveznica kopnenih i pomorskih prometnih koridora", u: *Luke istočnog Jadrana, Zbornik Pomorskog muzeja Orebić*, Pomorski muzej u Orebiću, 2, Orebić, 2006.b, 11 – 22.
- KOZLIČIĆ, M. – BRATANIĆ, M., "Ancient Sailing Routes on Adriatic", u: *Les routes de l'Adriatic antique, géographie et économie / Putovi antičkog Jadrana, geografija i ekonomija*, Institut Ausonius – Sveučilište u Zadru, Bordeaux – Zadar, 2006., 107 – 124.
- KOZLIČIĆ, M. – FARIČIĆ, J., "The Significance of Sv. Andrija Island (Svetac) on a Sailing Route across Adriatic Presented on Old Geographical Maps", *Geoadria*, Hrvatsko geografsko društvo i Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 9 (1), Zadar, 2004., 35 – 51.
- KOZLIČIĆ, M. – FARIČIĆ, J. – UGLEŠIĆ, Sanda, "Geografska osnova navigacije Velebitskim kanalom prema Senjskom peljaru iz 1639. godine", *Geoadria*, Hrvatsko geografsko društvo i Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 17 (1), Zadar, 2012., 45 – 71.
- KRETSCHMER, Konrad, *Die italienischen Portolane des Mittelalters. Ein Beitrag zur Geschichte der Kartographie und Nautik. Mit einer Kartenbeilage*, Universität Berlin, Berlin, 1909.
- KRMPOTIĆ, Ljudevit, *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Nakladni zavod 'Hrvatski zapisnik', Zagreb, 1997.a.
- KRMPOTIĆ, Lj., *Relationen über Fortifikation der Südgrenzen des Hasburgerreiches von 16. bis 18. Jahrhundert*, HZ – Verlag, Hannover, 1997.b.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Velocibus typis dris. Ludovici Gaj, Zagreb, 1862. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I., *Acta Croatica / Listine hrvatske*, izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski, Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1863. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- LAMBERTI, Luigi, *Portolano del Mare Mediterraneo, del Mar Nero e del Mare di Azof*, II, Tip. Giacomo Antonelli e c., Livorno, 1848. (Pomorski muzej – Dubrovnik)
- LE GRAS, Alexandre, *Manuel de la navigation dans la mer Adriatique*, Publié sous le Ministère de son Excellence M. L'Amiral Hamelin, Ministre de la Marine et de Colonies Paris, 1855. (Library of Congress – Washington)
- LEVENTAL, Zdenko, *Britanski putnici u našim krajevima od sredine XV do početka XIX veka*, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1989.
- LOKMER, Juraj, "Senj, uskoci i bura u putopisu sir Thomasa Grahama Jacksona s kraja XIX. stoljeća", *Senjski zbornik*, Senjsko muzejsko društvo, 36, Senj, 2009., 123 – 198.
- LOPAŠIĆ, Radoslav, *Spomenici Hrvatske krajine*, 2, JAZU, Zagreb, 1885. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- LOPAŠIĆ, R., *Spomenici Hrvatske krajine*, 3, JAZU, Zagreb, 1889. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)

- MARIENI, Giacomo, *Portolano del Mare Adriatico*, Direzione dell'Istituto geografico militare dell'I. R. Stato maggiore generale, Dall'Imperiale regia stamperia, Milano, 1830. (Hrvatski hidrografski institut – Split)
- MAŽURAN, Ive, *Karlobag 1251. – 2001.*, Općina Karlobag, Karlobag, 2001.
- MICHELOT, Henry, *Le portulan de la mer Méditerranée*, Chez Jean Mossy, Imprimeur, Libraire et Éditeur, à la Canebière, Et chez tous les Libraires et Hydrographes de France, Marseille, 1805. (Library of Congress – Washington)
- *Mittelmeer-Handbuch. VI. Teil: Das Adriatische Meer*, (skraćeno: *Mittelmeer*, 1930.), im Vertrieb bei E. S. Mitter & Sohn, Berlin, 1930. (Library of Congress – Washington).
- MORYSON, Fynes, *An Itinerary. Containing His Ten Years Travel Through the Twelve Dominions of Germany, Bohemia, Switzerland, Netherland, Denmark, Poland, Italy, Turkey, France, England, Scotland & Ireland*, II, James MacLehose and Son Publishers to the University, Glasgow, 1907. (Victoria University – Toronto)
- MULJAČIĆ, Žarko, "Naša obala u najstarijim talijanskim portulanima", *Pomorski zbornik*, Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, 9, Rijeka, 1971., 131 – 153.
- NADILO, Branko, "Mnogobrojna stradanja utvrde u Karlobagu", *Gradevinar*, Hrvatski savez građevinskih inženjera, 53 (12), Zagreb, 2001., 809 – 815.
- NORIE, John Wiliam, *New Sailing Directions for the Mediterranean Sea; the Adriatic, or Gulf of Venice; and the Grecian Archipelago (...)*, published by Charles Wilson, London, 1847. (Library of Congress – Washington)
- NOVAK, Drago – MLINARIĆ, Dubravka – LAPAINE, Miljenko, "A Comparative Analysis of the 16th Century Ottoman Mapping of the Croatian Coast and Islands / Usporedbena studija osmanskog kartografiranja hrvatske obale i otoka u 16. stoljeću", *Kartografija i geoinformacije*, Hrvatsko kartografsko društvo, 4, Zagreb, 2005., 78 – 110.
- NOVAK, D. – MLINARIĆ, D., "Adriatic Coast and Island in the 'Kitab-i Bahriye' by Piri Reis. Jadranska obala i otoci u djelu 'Kitab-i Bahriye' Pirija Reisa", u: *Five Centuries of Maps and Charts of Croatia / Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 331 – 367.
- ÖKTE, Ertugrul Zekai et al., *Kitab-i Bahriye. Piri Reis, 2*, The Foundation for Establishing and Promoting Centers for Historical Research and Documentation, Ankara, 1988.
- PAVIČIĆ, Stjepan, "Prilozi nepoznatoj prošlosti grada Senja i okolice", *Senjski zbornik*, Senjsko muzejsko društvo, 2, Senj, 1966., 309 – 382.
- PAVIĆ, Milorad, "Plovidbena ruta sjevernim Jadranom u izolaru Giuseppea Rosaccija", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 42, Zagreb – Zadar, 2000., 173 – 194.
- PAVIĆ, M., "Plovidbena ruta srednjim i južnim Jadranom u izolaru Giuseppea Rosaccija", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 45, Zagreb – Zadar, 2003., 153 – 199.
- PAVIĆ, M., "Prilog poznavanju hodočasničkih putovanja iz Venecije do Svete zemlje u XVI. stoljeću", *Croatica Christiana Periodica*, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 59, Zagreb, 2007., 33 – 47.
- *Peljar I. Jadransko more. Istočna obala*, (skraćeno: *Peljar*, 1999.), Hidrografski institut JRM, Split, 1999.

- PENZAR, Ivan – PENZAR, Branka, "Weather and Climate Notes on the Adriatic up to the Middle of the 19th Century", *Geofizika*, Geofizički zavod "Andrija Mohorovičić", Prirodoslovno-matematički fakultet, 14, Zagreb, 1997., 47 – 82.
- PERIČIĆ, Šime, "Obrovac kao trgovište", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zadru*, 26, Zadar, 1979., 213 – 232.
- PETRICIOLI, Ivo, *Srednjovjekovnim graditeljima u spomen*, Književni krug, Split, 1996.
- PETRIČEVIĆ, Dušan, *Starigrad-Paklenica*, Argyruntum, Zagreb, 1996.
- *The Adriatic Pilot. From the Surveys of Campana, Visconti, and Smyth, and the Portolano of Marieni*, (skraćeno: *Pilot*, 1861.), published by Order to the Lords Commissioners of the Admiralty, London, 1861. (Library of Congress – Washington)
- *The Mediterranean Pilot. Vol. III. Comprising the Adriatic Sea, Ionian island, the Coast of Albania and Greece to Cape Malea, with Cerigo island. Including the Gulfs of Patras and Corint*, (skraćeno: *Pilot*, 1880.), published by Order to the Lords Commissioners of the Admiralty, London, 1880. (British Library – London)
- POPARIĆ, Bare, *Povijest senjskih uskoka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936.
- *Privremeni priručnik za obalnu plovidbu. Sveska I. od Sušaka do linije Vir – Gruica*, (skraćeno: *Priručnik*, 1930.), Hidrografski ured Mornarice, Split, 1930. (Hrvatski hidrografski institut – Split)
- PURDY, John, *The New Sailing Directory for the Mediterranean Sea, the Adriatic Sea, or Gulf of Venice, the Archipelago and Levant, the Sea of Marmara, and the Black Sea*, by John Purdy, London, 1826. (United Kingdom Hydrographic Office – Taunton)
- RAČKI, Franjo, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam*, JAZU, Zagreb, 1877. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- RAKOVEC, Jože, "Preliminary Report on Special Characteristics of Bora on the Island of Rab", *Geofizika*, Geofizički zavod "Andrija Mohorovičić", Prirodoslovno-matematički fakultet, 4, Zagreb, 1987., 35 – 40.
- ROGLIĆ, Veljko, "Senj. Prilog poznavanju položaja i regionalne funkcije", *Geografski glasnik*, Geografsko društvo Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, 14-15, Zagreb, 1953., 47 – 64.
- ROSACCIO, Giuseppe, *Viaggio da Venetia a Costantinopoli per mare, e per terra*, Appresso Giacomo Franco, Venetia, 1606. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb)
- RUIĆ, Marko Lovre, *Delle riflessioni storiche : sopra l'antico stato civile ed ecclesiastico della città ed isola di Pago o' sia dell'antica Gissa fatte a diversi autori, diplomi, privilegi ed altre carte pubbliche e private / raccolte con la possibile esatezza e diligenza da Marcolauro Rujch*, rukopis, Pag, 1780. (Knjižnica Državnog arhiva u Zadru, sign. 5247, Rkp. 34/2)
- *Segelhandbuch für das Adriatische Meer*, (skraćeno: *Segelhandbuch*, 1893.), Hydrographisches Amt der k.u.k. Kriegsmarine, Pola, 1983. (Kriegsarchiv – Wien)
- *Segelhandbuch der Adria*, II. Auflage, (skraćeno: *Segelhandbuch*, 1906.), Hydrographisches Amt der k.u.k. Kriegsmarine, Pola, 1906. (Kriegsarchiv – Wien).
- *Segelhandbuch für das Mittelmeer. 6. Teil. Das Adriatische Meer*, (skraćeno: *Segelhandbuch*, 1907.), Im Vertrieb bei E. S. Mitter & Sohn, Berlin, 1907. (Library of Congress – Washington).

M. Kozličić – J. Faričić – S. Uglešić ♦ Luke i lučice Velebitskog podgorja...

- SELLER, John, *The English Pilot*, Tower-Hill, London, 1677. (United Kingdom Hydrographic Office – Taunton)
- SMYTH, William Henry, *The Mediterranean. A Memoir Physical, Historical and Nautical*, John W. Parker and Son, London, 1854. (Sveučilišna knjižnica – Pula)
- *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji. Crkve v Jugoslaviji. 1974.*, (skraćeno: *Šematizam*), Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975.
- ŠLJALJIĆ, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966.
- ŠTEFANEC, Nataša, "Trgovina drvetom na Triplex Confiniumu ili kako izvući novac iz senjskih šuma (1600. – 1630.)", u: *Triplex Confinium (1500. – 1800.). Ekohistorija*, Književni krug Split, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Split – Zagreb, 2003., 337 – 363.
- WHELER, George, *A Journey into Greece. I. A Voyage from Venice to Constantinople*, George Wheler & Dr. Spon of Lions, London, 1682. (Bodleian Library – Oxford)
- YOSHINO, Masatoshi M., "Bora Region on the Adriatic Coast of Yugoslavia and in Trieste", *Geografski glasnik*, Geografsko društvo Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, 38, Zagreb, 1976., 364 – 374.

Prilog I.

Izvornik hrvatske varijante iz 1639. *Senjskog peljara* s opisom luka i lučica od Senja do Dračevca (Hrvatski državni arhiv – Zagreb, fond Croatica, 1689., december, fasc. 5., str. 638 – 643)²⁰⁴

Ovdisse zdola uzdarsse popissani porti od mora malli i uellikij kissu na konfinu Cesaroue Suitlosti u podgoriu pocamsi od Segnia do Fortice Draceuca dokle confina meijas i konfini Cesaroue Suitlosti suprotiua Turskoij krajini i gnihouim kunfinom od duich turskih gradou kisse zouu obrouci i od mora ije kunfin Cesaroue Suitlosti do uarh gore kisse imenuie uelebih dalleko od mora migl latinskih 10 po komu ije kunfinu suakojjaka driuia i gore za suaku potribu.

1. *Naijparuo porat od segnia pocamsi sueti spas kadije klostar pust Fratar suetoga Paula Paruoga Eremitae, ondie porat dobar za brode magnie i uechie.*
2. *Porat Vijca kadisse ribe loue dalli ni porat dobar za brode nego za darua.*
3. *Porat Vlaska dobar za brode i ribu louiti.*
4. *Dua Porta kisse zouu grabroue kadisse ribe loue.*
5. *Sueti Iuraj dobar porat za brode malle i uellike i za ribu louiti, u komu ie portu dobre slatke uode ke nigdar ne manka i ondije klostar i Criqua i nikoliko chuch zidanih pustih i ta ye porat dalleko od Segnia migl pet lattinskih.*
6. *Od Suetoga Iuria ie porat iablanouo ni dobar porat negho za darua karcati.*
7. *Porat raca za ribu louiti i darua karcati.*
8. *Porat zarnounica kadisse ribe loue se iednim potokom slatke uode kadissu mallinij billi i sada ije mesto od malinou.*
9. *Porat dumboka dobar za brode malle i uellike.*
10. *Porat zdralouo dobar za brode malle i uellike.*
11. *Porat malla luka dobar za brode malle i uellike i za ribu louiti i gie pri gnemu dobra uoda zoue sse giarnae i taije porat dalleko od Suetoga Iurija migl pet latinskih.*
12. *Porat ulaska dobar za brode malle i uellike i ribe louiti.*
13. *Porat annina kadisse ribe loue i darua siku.*
14. *Porat Biluchia dobar zabrode malle i uelike i ribe louiti i ondi dobra uoda slatka tece.*
15. *Porat klada dobar za brode malle i uelike i za ribe louiti i za darua u gnem dobre dui uode.*
16. *Porat Vukolichia dobar zabrode i za darua.*
17. *Fortiza Pusta zouesse Starigrad i pod gnom dua porta dobra zabrode malle i uellike i u portih dobra uoda od lukoga daleko migl pet talligianskih.*
18. *Porat iuanca dobar zabrode malle i uellike i u gnem dobra uoda.*
19. *Porat Vriena dobar za brode i za ribu louit i za darua sich.*
20. *Porat grabroua dobar za brode i za darua.*

²⁰⁴ Uspoređeno s R. LOPAŠIĆ, 1885., dokument CXXXI., 211 – 213. Prijepis dokumenta dalo se doslovno kako je u izvorniku, pa su stoga ponegdje razlike u odnosu na Lopašićevo izdanje.

21. *Porat Pechia mala i uelika dobar za brode suake sorte.*
22. *Porat noua ulaka dobar za brode i za darua.*
23. *Dua Porta kisse zouu stenica porti dobri suodami dobrimi.*
24. *Porat Biscopnica dobar za brode u gnem stati.*
25. *Fortica kasse zoue Iablanac pod nim porat dobar od Starigrada do Iablanca migll pet taglianskih.*
26. *Porat zauratnica za gnim drugi porat burnij bok treto porat uragnak dobri porti zabrode i za ribu louiti u gnih dobre uode daleko od iablanca migll pet talianskih.*
27. *Porat konoba dobar zabrode.*
28. *Porat bacuica dobar zabrode i z dobrom uodom.*
29. *Porat ricice dobar za brode i z dobrom uodom.*
30. *Dua porta magni i uechi zouusse bucarige dobri zabrode i s uodami.*
31. *Dua porta zouusse iauorne dobri porti zabrode i z dobrijmi uodami.*
32. *Dua porta zouusse prizna dobri za brode i za ribu louiti od uragniana do prizne daleko migll 5 talianskih.*
33. *Porat trolokue dobar za brode suake sorte.*
34. *Porat billi brizi dobar za brode u gnem stati.*
35. *Zouesse Paski Porat dobar zabrode u gnem statti.*
36. *Porat Cesarica i u gnem Criqua pusta dobar zabrode i ribe louiti u gnem dobra uoda od prizna dalleko migll 5 taglianskih.*
37. *Porat drenouica dobar za malle brode u gnem stati.*
38. *Porat diuinska ondie billa Turska voiska passane zime na nassu uoisku udrilla, alli su nassi iunaci Turke razbilli, i nikoliko turskih glau ossiklich i turkom oruxia i hagl dosta uazelli.*
39. *Porat tatignia dobar za brode suake sorte.*
40. *Grad Cesaroue Suitlosti ki sse zoue Karlobag kogassu passane guere benečani razkopalli dalleko od Cesarice migll 5 talianskih.*
41. *Porat kisse zoue kalich dobar zabrode u gnem dobra uoda.*
42. *Porat moscheua dobar zabrode i darua sichi.*
43. *Porat zouesse ognillo dobar za brode i darua sichi.*
44. *Porat zoue sse Carnicica dobar za brode i sichi darua.*
45. *Skoj kobilla porat dobar za brode dalleko od Karlobaga migll pet tallianskih.*
46. *Porat zouesse sedlo dobar za brode i sichi darua.*
47. *Porat zouesse kihac dobar za brode i sichi darua.*
48. *Tri porti zouusse Zalle drage dobri za brode malle i uellike.*
49. *Porat zouesse uelliko luko porat za armadu ueliku od skoe kobille do lukoga dalleko migll talligianskih 5.*
50. *Porat zouesse sugari kadissu uzelli Segnani i sua primorska kraginia turkom nikoliko xiuoga blaga malloga i uelikoga.*

51. Porat zouesse tuerda dracica porat dobar za brode i darua sichi.
52. Porat zouesse slobodna dobar porat suakimi urimenom.
53. Porat zouesse piana draxica dobar porat za brode i sichi darua.
54. Porat zouesse terstenica u gnem criqua pusta, i dobra voda i porat za brode dalleko od lukoga migll 5 tallianskih.
55. Porat zouesse koromaina dobar za brode i za darua sichi.
56. Dua porta velliki i malli zouusse Hrusuica porti dobri z dobrimi uodami i ondiye uazella primorska kragina Turkom xiuoga blaga kadassu i na sugarih.
57. Porat kisse zouue sterma gomilla kadi turci iessu pocelli chuche nacignati kako iessu uidilli gospodin kumesar Iuray Barbo i gospodin ueliki kapitan senski Iuan Albert Herberstainar.
58. Dva porta zouusse tribagn u gnih dobre uode i ijedna pusta Criqua porat dobar zabrode od terstenice do tribagnia ie dalleko migll 5 talianskih.
59. Porat horemaca dobar za brode suake sortte.
60. Porat zouesse Baska dobar za brode suake sortte.
61. Porat stara ueca dobar zabrode i za darua sichi.
62. Fortica kasse zoue ueca okol gnje lipo rauno poglie do mora od Tribagnia do fortice uece migll 5 taliganskih.
63. Porat zoue se billi brizi porat dobar uodom z dobrom.
64. Porat zelou z dobrom uodom.
65. Porat zouesse modric stara gradina dobar porat za brode.
66. Porat zouesse rauanska pri gnem Criqua uelika i totessu turci pocelli orati i seliti sse od uece Fortice do raugnaka porta ie daleko migll 5 talianskih.
67. Fortica draceuac daleko od rau(a)nskega porta ije dalleko 5 migll talianskih ista fortica Draceuac iesse zuall kunfin od podgoria s obrouci turskom kraginom.

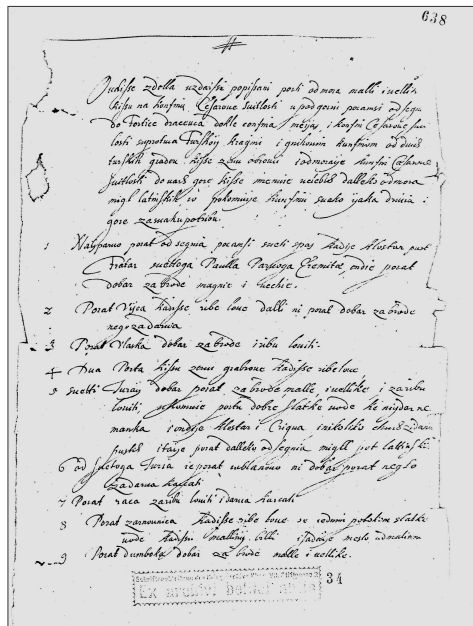
N.B. So ist zu uermerkhen, das bey disem ietwedem portu ein uilla dises namens gewesen, undt hat das tall eben des portten namen gehabt und hat.

Und als da stehet in des königs Casimari (Cresimiri) donation briefff "ut dicta ecclesia habeat suas parochias scilicet Iuppam, quae fuit sub alpibus a castro latine Murula uocitato, slauonice Stenice usque ad flumen Copriua et ecclesiam s. Georgij in Raunachissam suis cum pertinentiis", das ist von dem 23. portten Stinice bis lezten 67 Rauanski, da die khurehen s. Georgii gewesen, aller zehendt laut der donation verbrieffung dem bischoffen zu Rab geschenkh worden, welches auch zu sehen in den lezten des Paul Crab. bani briefinstrumento ist.

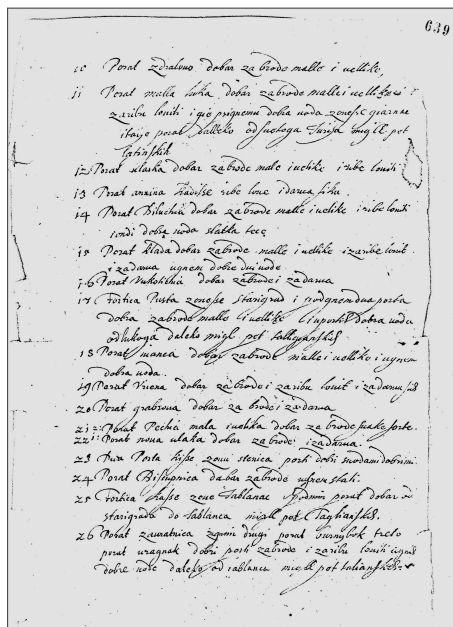
Prilog II.

Preslike izvornika *Senjskog peljara*

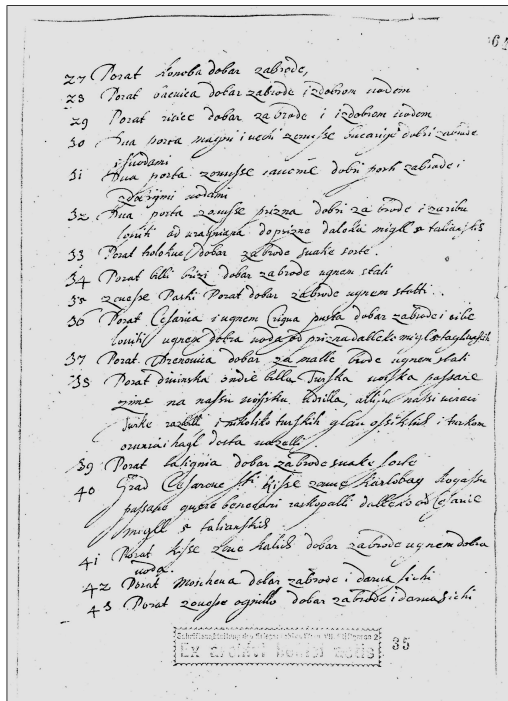
(Hrvatski državni arhiv – Zagreb, fond Croatica, 1689., december, fasc. 5.)



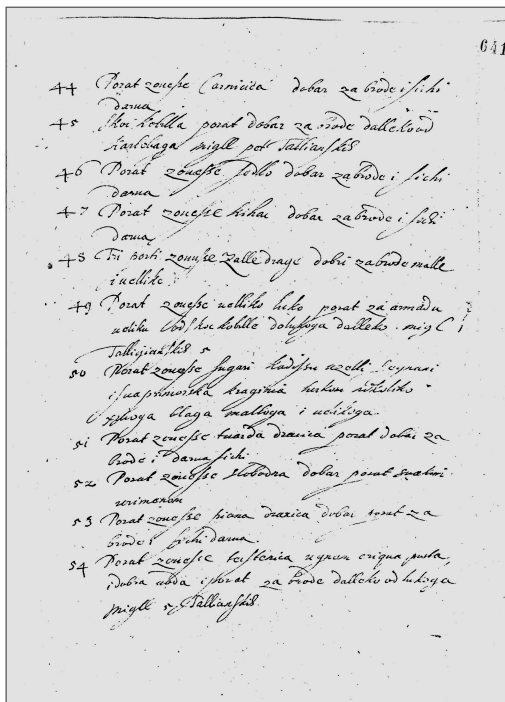
1. Prvi list izvornika *Senjskog peljara*



2. Drugi list izvornika *Senjskog peljara*



3. Treći list izvornika Senjskog peljara



4. Četvrti list izvornika Senjskog peljara

Mithad Kozličić – Josip Faričić – Sanda Uglešić

PORTS AND MARINAS IN THE VELEBIT FOOTHILLS
ACCORDING TO THE CROATIAN VARIANT OF
THE *SENJ SAILING MANUAL (SENJSKI PELJAR)* DATED EARLY XVIITH CENTURY

Summary

The paper offers an analysis of the *Senj Sailing Manual (Senjski peljar)* written at the beginning of the XVIIth century. The modern variant of the original text is articulated and published. It is an entirely original sailing manual that comprises the Velebit Foothill region (Podgorje) from Senj to Dračevac, or rather Novsko ždrilo. This manual was most probably written for the captain of the littoral part of the Croatian Military Border. Texts of similar nature, written before the *Senj Sailing Manual*, including cartographic material, mention far less ports and marinas than this publication, which offers longer or shorter descriptions pointing out qualitative features of importance to seamen. Manuals of later dates and the cartographic material from the period XVIIth c. – XVIIIth c. are only to a small extent more extensive than the earlier ones, yet they still include far less maritime and geographical data than the *Senj Sailing Manual*, which offers an abundance of diverse information.

The turnover occurred after systematic hydrographical and geodesic measurements of the Adriatic Sea and the Croatian coastal region had been carried out in the first two decades of the XIXth century. Sailing manuals and cartographic material written on the basis of these and later measurements (conducted during the XIXth and XXth cc.) contain many more data than the *Senj Sailing Manual*. Many of them do not however include all the then up-to-date information and knowledge; they rather offer reduced information, focusing on the most important ports, marinas and other geographically important sailing facilities, which were substantial in the then new time period.

It follows from the analysis of the *Senj Sailing Manual* that this is an entirely original document of sailing and economic nature, which contains such an abundance of diverse data that it could not have been modelled on any other earlier written historical document of similar nature. Moreover, such a large quantity of information as this manual offers for a relatively short portion of the Croatian coastline (Senj – Dračevac – Obrovac) would contain only sailing manuals of much later dates (written from the late 1820s onward). In this sense, this substantial historical source had to be thoroughly studied, even more so since it is the oldest source of its kind written in the Croatian language. The authors hope that the results of their work might stimulate other scholars to study the *Senj Sailing Manual* and contribute thereby to clearing several dubious solutions present in this study.

A transcription of the *Senj Sailing Manual* and a copy of the original manuscript, in safekeeping at the Croatian State Archives in Zagreb, have been enclosed to the study.

Keywords: *Senj Sailing Manual (Senjski peljar)*, Velebit Canal and Foothills region (Podgorje), Senj, Novsko ždrilo, eastern Adriatic, XVIIth c.